

INHOUD

- 1.. Voorwoord van de
hoofdredacteur
- 2.. Interview met Ruud Verkerke en Pieter
Quelle, de makers van de herziene
Franciscaanse Voetreis
- 7.. Interview met Ralf Bodelier over zijn
“omgekeerde pelgrimstocht”
10. Pelgrimservaringen
José Nuijten
11. Interview met Mauro Rinaldi
15. Kunst langs de
Franciscaanse route
18. Column Theo Coolen

22. Pelgrimservaringen
Piet Mooij
30. Lopen in stilte
31. Pelgrimservaringen
Willy van Boven
35. Interview Adri Brooijmans
over Kafarnaüm
38. Pelgrimservaringen
Ludo Veuchelen
39. Interview met Gigi Bettin
41. Colofon

Voorwoord van de hoofdredacteur

Hoe navrant kan het zijn?

Een jubileumnummer met een bescheiden eerbetoon aan Ben Teunissen dat volkomen onverwachts een in memoriam blijkt te zijn. Op 28 oktober vorig jaar, uitgerekend op de dag dat bij de leden van onze Vereniging Omnes 25 op de mat valt, komt bij ons het bericht binnen dat Ben plotseling is overleden. Hij had nog de laatste tekstredactie gedaan, het materiaal voor de voor-én de achterkant geleverd en zelfs de drukproef heeft hij nog onder ogen gehad; maar de gedrukte versie heeft hij nooit meer mogen zien. De klap kwam heel hard aan bij bestuur en redactie.

Het heeft ons weer eens doen beseffen hoe breekbaar we allemaal zijn, ook die vitale, zich onkwetsbaar wanende ouderen onder ons. Inmiddels zijn we binnen bestuur en redactie dan ook druk bezig onze werkzaamheden gedetailleerd vast te leggen, zodat ze makkelijker overdraagbaar zijn aan – al dan niet onverwacht noodzakelijke – opvolgers. Dat is zeker van belang wanneer die opvolgers nog moeten worden gevonden als bestuursleden al vertrokken zijn, zoals nu het geval is bij het bestuur. Vier leden, onder wie de voorzitter en secretaris bleken niet herkiesbaar. Een dringende oproep aan onze lezers om een bestuurslidmaatschap te overwegen mag op deze plek dan ook niet ontbreken.

Het goede nieuws is dat we onze redactie dit jaar hebben kunnen versterken met vers en jong talent. Fenna Vesters is haar naam en u leest haar eerste bijdrage op pagina 32 van dit nummer. Haar verhaal over het binnenlandse pelgrimspad, gewijd aan de heilige Clara maakt deel uit van ons thema: Sint Franciscus en de Franciscaanse Voetreis. In het interview met Pieter Quelle en Ruud Verkerke (pagina 2 e.v.), maar ook dat met Gigi Bettin (pagina 39) leest u hoeveel energie en dynamiek de ingrijpende herziening van het levenswerk van Kees Roodenburg genereert. Dat is prachtig voor al die wandelaars die nu – bijna zonder asfalt – van Florence via Assisi naar Rome willen lopen. En ook voor fietsers blijken er talloze mogelijkheden om in de geest van Franciscus door het prachtige landschap van Toscane, Umbrië en Lazio te pelgrimeren.

Niet alleen dat landschap maar ook de indrukwekkende hoeveelheid kunstwerken langs de route verdient onze aandacht. Kunsthistorica Mirjam Boerwinkel, wonend in Toscane (en inderdaad: zus van de hoofdredacteur) beschrijft (op pagina 15) een selectie van negen hoogtepunten waaraan je met goed fatsoen niet zomaar voorbij mag gaan. Genoeg redenen dus om de komende zomer de stoute schoenen (weer) aan te trekken en op pad te gaan naar dat altijd lokkende schiereiland onderaan ons continent....

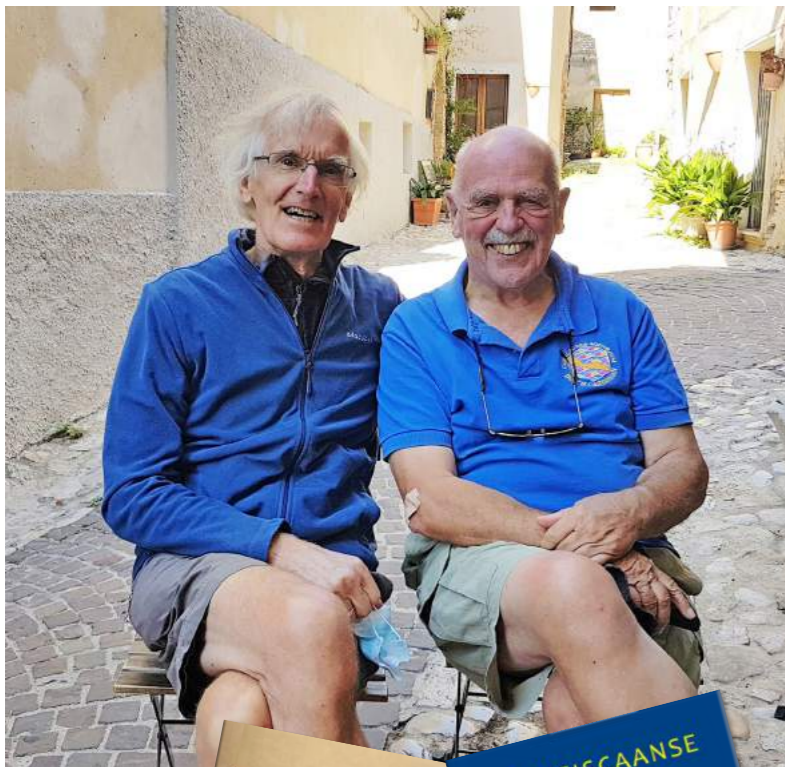

Arnoud Boerwinkel
Hoofdredacteur OMNES

TEKST: ARNOUD BOERWINKEL, FOTO'S: PIETER QUELLE EN HELGA VERKERKE

Niet de makkelijkste weg, wel de mooiste...

Ruud Verkerke en Pieter Quelle zorgden voor een ingrijpende herziening van de Franciscaanse Voetreis

Links Ruud Verkerke, rechts Pieter Quelle

Het was wel even spannend, die dag in de winter van 2018. Het wederzijds vertrouwen was ver te zoeken en de Franciscaanse Voetreis dreigde mét de man die hem had ontwikkeld in de vergetelheid te raken. Kees Roodenburg, de grondlegger van de tocht was met zijn kompanen Pieter Quelle en Ruud Verkerke in onmin geraakt en zoon Hans moest eraan te pas komen om de voortzetting van zijn vaders levenswerk veilig te stellen. “Dat kan toch niet”, zei hij, “drie oude mannen die met elkaar ruzie lopen te maken! Daar moeten we toch met elkaar uit zien te komen.” Kees was inmiddels 87 en na enige druk vanuit zijn familie is op die bewuste dag in goed overleg de gids formeel overgedragen.

En zo kwam het toch nog goed met de doorstart van Roodenburgs levenswerk, waaraan hij sinds 1994 had gewerkt: het ontwikkelen van een wandeltocht in de voetsporen van Franciscus van Assisi.

Wrijvingen

Vorige zomer rolde de tweede geheel herziene druk van de routegids “Franciscaanse Voetreis van Kees Roodenburg” van de persen, de tiende editie sinds Kees er 29 jaar geleden aan begon.

De start van de samenwerking tussen Roodenburg en Pieter dateerde al uit 2008. ‘Ik deed destijds de website van onze vereniging’, vertelt hij, ‘en ik plaatste daarop de updates van de Franciscaanse Voetreis. Dat waren er zo’n tien tot vijftien per jaar.’ De samenwerking met Ruud startte drie jaar later. ‘Kees kreeg van steeds meer lopers de vraag naar gps-tracks en vroeg Ruud hen zijn tracks ter beschikking te stellen. Dat bleek een schot in de roos want er zaten nogal wat fouten in de gids, op kaart en in de tekst. Door jaarlijkse updates van de gps-tracks konden lopers op moeilijke punten toch de juiste route vinden. Maar de ontdekte fouten in de gids gaven ook problemen. Verbeteringen die Ruud voorstelde accepteerde Kees geregeld niet: ‘Ik zie het anders’, zei hij dan. En dat gaf wrijving, toen Ruud hem met allerlei argumenten probeerde te overtuigen en Kees die negeerde. En zo escaleerde het.’

Nachtwerk

Quelle en Verkerke hebben veel veranderd aan de route. Alle kaarten zijn nu digitaal gemaakt. ‘Dat is een heidense en tijdrovende klus geweest’, vertelt Ruud. ‘Ik ben daar drie maanden bijna dag en nacht mee bezig geweest. We hebben de

GPS-tracks nu op de kaart gezet.

Kees deed dat allemaal met viltstift. Er moest een hele codering komen voor de etappes en de waypoints. Maar ook de lay-out was een gecompliceerde uitdaging. We wilden alle kaarten parallel laten lopen met de tekst: steeds de kaart links, routebeschrijving rechts. En er lag flinke tijdsdruk op de klus, want we wilden hem ook nog eens vóór de zomer vorig jaar klaar hebben. Dat is gelukt. We willen nog wel wat kleine verbeteringen aanbrengen, maar in grote lijnen ligt de route nu vast.’

Knielen voor orchideeën

Ruud Verkerke had van huis uit geen enkele affiniteit met pelgrimeren. ‘Ik ben gereformeerd van huis uit, artikel 31’, vertelt hij. ‘Dus Rome en pelgrimeren zeiden mij niets. Ik heb de Via Francigena nooit gelopen en was dan ook helemaal geen lid van Pelgrimswegen naar Rome. Ik kniel alleen voor bloemen, vooral orchideeën. Bovendien ben ik mijn leven lang al bergwandelaar. Bergwandelaars zoeken steeds nieuwe uitdagingen; mensen die naar Rome lopen volgen de markering en weten dat ze op een zeker moment in Rome aankomen. Een goeie bergwandelaar heeft *Trittsicherheit*: die beschikt over zelfvertrouwen, weet wat hij doet en neemt verantwoording. Hij gaat goed voorbereid op stap en houdt rekening met plotselinge weersomslag. Bij pelgrims zie je dat vaak minder. Die gaan meer voor de cultuur op stap.’ Pieter Quelle was in 2007 een van de oprichters van onze vereniging en

overbrugde al meerdere keren via diverse wandelroutes de afstand van hier naar het Pietersplein. Hij bouwde onze eerste website en toen hij in 2016 het stokje had overgedragen, bouwde hij een nieuwe website voor de Franciscaanse Voetreis. Sindsdien heeft hij zich helemaal op Franciscus’ voettocht gestort. ‘In de oude route moest je na de eerste etappe een stukje met de trein. Daarvoor hebben wij een mooi alternatief ontwikkeld dat deels langs de zuidelijke oever van de Arno loopt.’

Sabina-regio

Veel aandacht is de laatste jaren gaan zitten in het laatste stuk van de route, door de Sabina-regio. Kort na de overdracht van de route aan Pieter en Ruud kwam er een bericht uit Sabina. Pieter: ‘Ze hadden daar ontdekt dat er een wandelroute door hun gebied liep en ze wilden de man die die route gemaakt had in het zonnetje zetten. Maar dat zag Kees helemaal niet zitten. Hij stuurde het bericht naar ons door. Toen hebben wij hem zodanig bewerkt dat hij toch gegaan is, samen met zijn kleindochter. Hij kwam daar om geféteerd te worden, wij omdat wij de route hadden overgenomen. Met zijn viertjes in het vliegtuig was best spannend, vanwege de recente spanningen. Maar het feit dat hij daar op handen werd gedragen deed iedereen heel goed. We werden met draaiende camera ontvangen. In Rome op het stadhuis heeft Kees een verklaring voorgelezen in het Italiaans. Daar kreeg hij alle eer en aandacht.’

Slow tourism en zero asfalt

Er was een heel feestprogramma voor het gezelschap opgetuigd. Wat zij wilden was de achterstelling en leegstand van de middenstand in het gebied een halt toeroepen door *slow tourism* te stimuleren. En in dat kader paste deze route uitstekend. Want dankzij Kees z’n boekje liepen er heel veel pelgrims door de streek, maar de middenstand ondervond daar weinig voordeel van. Daarin wilden de gemeenten in de regio graag investeren. Pieter: ‘De marketingdirecteur van Alitalia is Nederlander en heeft daar een huis. Hij liep op een keer de route en zo kwamen ze bij Kees terecht. Zij

wilden de route omleggen, want er zat teveel asfalt in. Dat vonden wij ook: zero asfalt werd het doel.' Er werden allerlei prachtige verbeteringen aangebracht door groene valleien, parallel aan de asfaltweg. Alle deelnemende gemeenten en ondernemers werden op een kaart gezet en dat prikkelde de anderen enorm. Daardoor zijn er inmiddels 25 gemeenten die participeren in wat nu "Unione Nova Sabina" heet. Maar zij krijgen geen subsidie van de EU, in tegenstelling tot de gemeenten langs de Via Francigena; want die is officieel uitgeroepen tot "Europese langeafstandsroute".

Iedereen werkt samen

Ruud vervolgt. 'Toen hebben wij in het Engels een rapport geschreven met alle stappen die moeten worden gezet om de route verder te verbeteren. Implementatie, markering, onderhoud en inspectie hebben we voor alle subtrajecten beschreven. We doen het allemaal samen, dankzij subsidie uit de regio. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het onderhoud van de routes, zoals de bouw van bruggetjes. Vrijwilligers mogen dat niet; die doen de markering. Het bruist van de energie. Iedereen wil meedoen. Alles onder de noemer zero asfalt. Het blijft de route van Kees. Maar hij is veel mooier geworden. De routevariant loopt nu langs de agriturismo van Massimo en Laura

(zie OMNES 25 voor interview met dit bijzondere echtpaar). Zij zijn het centrum geworden van alle activiteiten rondom de route. Geweldige mensen!' Inmiddels is in Umbrië en Lazio de markering goed geregeld. Pieter: 'We hebben de beste contacten in de Sabina-regio én in de Casentino, de route direct na Florence. Desondanks laat de markering in Toscane nog te wensen over. Soms is het geel-blauw en soms rood-wit. Heel kleine bordjes die soms de verkeerde kant op wijzen.'

Routes moeten door de overheid goedgekeurd worden en worden dan bij wet vastgelegd. Daarna mogen er kaarten van worden gemaakt, die officieel niet meer mogen worden veranderd. Dat weerhoudt de beide mannen er niet van regelmatig aanpassingen te treffen. Pieter: 'Als routes dichtgroeien en er vindt onvoldoende onderhoud plaats, mogen we officieel de route niet veranderen, wel varianten aanbieden. Dat doen we dan.'

Handen uit de mouwen

Dat het nog niet allemaal op rolletjes loopt bewijst het verhaal van de route voorbij Selci.

Ruud: 'Afgelopen najaar zouden we in de Sabina een nieuw bruggetje officieel openen. Toen we daar aankwamen was de route helemaal overwoekerd door bramen en brandnetels en het bruggetje lag er niet. De aannemer bleek de

opdracht te hebben teruggegeven en dat had niemand ons gemeld. We waren behoorlijk kwaad en de burgemeester van Selci schaamde zich rot. Toen hebben we het zelf gedaan, samen met de coördinator van de routes in de Sabina-regio en met hulp van een lokale boer. We hebben daar palen in de grond geslagen, overvloedige vegetatie verwijderd en provisorisch een bruggetje gebouwd. Direct daarna hebben we verslag uitgebracht bij de burgemeester en meteen met hem nieuwe afspraken gemaakt over de samenwerking in de toekomst. Die route door de Sabina tijdens de laatste week van de voettocht is zo mooi! Al lopen de mensen alleen die laatste week tot aan Rome, dan hebben ze een prachtervaring!'

Nauwe relaties

Beide heren onderhouden nauwe contacten enerzijds met de mensen daar, anderzijds met de gebruikers van hun gids. Het belang daarvan werd kort geleden duidelijk. Pieter vertelt: 'In december kregen we opeens een bericht uit Italië dat er op de Franciscaanse route een pelgrim werd vermist, waarschijnlijk een Nederlander. Ze maakten zich grote zorgen en overwogen een grote zoekactie te starten. Gelukkig had ik kort daarvoor gesproken met iemand die van plan was in die periode vanuit Florence te vertrekken. Ik had zijn nummer nog in mijn telefoon staan. Ik belde hem direct en hij nam op.

Toegangspad naar La Verna

Inderdaad had hij een overnachting wel gereserveerd, maar –zonder bericht- uiteindelijk niet gebruikt. Hij had zich niet gerealiseerd dat men hem zou missen. Maar het was slecht weer en een moeilijk stuk. Zo zie je hoe belangrijk het is dat je je afmeldt, wanneer je niet verschijnt. En dat ik van bijna alle mensen die de route lopen de gegevens heb, maar ook van alle overnachtingsadressen.'

Krasse knarren

Kees Roodenburg mag ver in de tachtig zijn geweest toen hij het stokje overdroeg, Ruud is 80 en Pieter 79, bepaald ook geen "jonkies" meer.

'Dat houdt ons natuurlijk bezig,' vertelt Pieter. 'We kunnen niet alles meer nalopen, fysiek noch financieel. We lopen nu nog jaarlijks drie á vier weken met onze partners Helga en Lies een deel van de route. Maar dat houdt een keer op. Onze filosofie is: de route is ván en vóór de pelgrims. We hopen binnenkort opvolgers te vinden en tot die tijd dat de mensen die hem lopen elkaar informeren over wijzigingen, waardoor de gids en de website steeds interactiever worden.' Ruud is gevormd door zijn kerkelijke opvoeding, met radicale keuze voor "het smalle pad", maar ook verwondering voor de schoonheid van de aarde en liefde voor het leven. 'Bij de keuzes die we maken speelt het gedachtengoed van Franciscus mee. Hij kiest nooit voor de makkelijkste weg, wel de mooiste. Maar ook de hartelijkheid en gastvrijheid van heel veel Italianen zien wij als weerspiegeling van het christelijk gedachtengoed.'

Pieter mag dan onkerkelijk zijn opgegroeid, hij is zich in de loop der jaren steeds meer verwant gaan voelen met Franciscus. 'Wat mij in hem aanspreekt is zijn liefde voor de wereld, de natuur. Om met Guido Gezelle te spreken: mij spreekt de blomme een tale, mij is het kruid beleefd, mij groet het altemale, dat God geschapen heeft...'

Verschillende routes; verschillende namen

In Assisi komen minstens tien verschillende Franciscaanse routes samen. Sommige lopen geheel of gedeeltelijk parallel, andere wijken nogal af. Kees Roodenburg was de eerste die in Italië een Franciscaanse Voetreis beschreef en hij noemde hem ook zo. Buitenlandse gidsen hebben vaak Assisi als eindbestemming en voeren uiteenlopende namen: La via di Francesco, der Franziskusweg. Di qui passó Francesco Er zijn twee Italiaanse gidsen, beide vanuit La Verna; twee Duitse gidsen, een Oostenrijkse, een Engelse gids en zelfs een Hongaarse gids; die zijn allemaal schatplichtig aan Kees. Zij maken makkelijke keuzes met meer asfalt, soms gecombineerd met een fietsroute. Een van die Duitse gidsen is in het Nederlands vertaald onder de titel "De Franciscusweg."

Pieter: 'Wij zijn ervan overtuigd dat onze gids van "De Franciscaanse Voetreis" de beste is van alle. Dat zijn de Italianen met ons eens...'

TEKST EN FOTO'S: RIANNE EN FRANS VERKOOIJEN

'We hebben intens genoten! Mille grazie aan de makers van deze route!'

Begin juni 2022 hebben we het mooie stuk van de Franciscaanse Voetreis tussen Florence en Assisi gelopen. Voor ons (68 en 70 jaar) een pittige en prachtige tocht. Er zaten zeker een fors aantal "kuitenbijters" in, maar we hebben geen blessures gehad. We zijn blij dat we, zoals beschreven in de gids, de eerste twee dagen gesplitst hebben naar drie etappes.

De temperatuur was in juni in heel Zuid-Europa erg warm voor de tijd van het jaar en dat maakte deze Voetreis voor ons zwaarder. Gelukkig was er in de heuvels wel regelmatig

een zwoel windje en schaduw. We vertrokken natuurlijk extra vroeg en door het heldere en goede kaartmateriaal konden we, toen het echt heel warm werd, enkele etappes iets inkorten. Dit deden we door ons bijv. door de eigenaar van ons overnachtingsadres "net voorbij de eerste heuvel" weg te laten brengen. Daardoor waren we rond 14/15 uur weer op ons volgende adres. De geadviseerde slaapadressen waren stuk voor stuk verassend en gastvrij en lagen aan of nabij de route. Het is ons niet gelukt om in de routebeschrijving ook maar een onzorgvuldigheid te vinden!

Alle woorden in de gids zijn bewust gekozen. Een dik verdiend compliment en een dankjewel voor Kees, Pieter, Ruud en alle mensen die ons zijn voorgedaan op deze Voetreis. Franciscus liep voor ons mee vanaf La Verna en hij heeft ons geïnspireerd op deze Voetreis. Een tocht met sporen van Franciscus in bergen en dalen, in middeleeuwse stadjes en langs eeuwenoude kloosters: we hebben intens mogen en kunnen genieten van het samen onderweg zijn, de schoonheid van de natuur, de stilte, de cultuur, het eten, de mensen onderweg etc. Mille Grazie!

TEKST: HANS OVERGOOR FOTO'S: HANS BODELIER

'Ik zoek de natuur niet op. Ik wil me liever onderdompelen in koffiehuisen, rafelranden en boerendorpe'

Ralf Bodelier nam afstand van de kruistochten en liep van Jeruzalem naar Bouillon.

Je pelgrimage, zelf spreek je van een "omgekeerde kruistocht", startte in Jeruzalem. De meeste pelgrims lopen náár Jeruzalem, jij vertrok er. Waarom?

Het was op een koude, mistige decemberdag in Bouillon, toen we met ons gezin koffiedronken in een café pal tegenover de burcht van Godfried van Bouillon, leider van de Eerste Kruistocht. Opeens kwam het idee in me op om de tocht van Godfried opnieuw af te leggen. Tijdens die tocht zou ik dan verhalen schrijven voor de Groene Amsterdammer en het Financieel Dagblad over de achtergronden bij het nieuws uit die landen.'

Wat vond je gezin daarvan?

'Mijn vrouw, Mirjam Vossen, vond het prima. Ze heeft ook altijd de wereld rondgetrokken. Ze gaf meteen een verklaring voor mijn wens. "Jij hebt altijd een groot plan nodig", zei ze. "Anders word je ongelukkig". Ik denk dat ze gelijk had.'

Blijft de vraag waarom je terugliep van Jeruzalem naar Bouillon?

'Het idee pikte ik van Herman Vuijsje, die terug wandelde van Santiago naar Amsterdam. Van het oude, feodale, katholieke Galicië naar het

hippe, anarchistische en seculiere Holland. Wandelen van het religieuze en onrustige Midden-Oosten naar de seculiere en rustige Lage Landen ligt in diezelfde lijn. Maar er was nog een reden. Naar schatting kostte die Eerste Kruistocht 1,5 miljoen mensen het leven. De christelijke horden die Godfried voorgingen, moordden in 1096 de joodse gemeenschappen in het Rijnland uit. In 1099 rondde Godfried het bloedbad af door iedereen in Jeruzalem af te slachten. De man was een massamoordenaar van het ergste soort. Door terug te lopen, volgde ik wel mijn fascinatie voor deze periode in de geschiedenis, maar nam meteen ook afstand van de hele onderneming.'

Heb je niet overwogen om naar, of vanuit, Rome of Santiago te lopen?

'Dat lijken me ook prachtige routes. Maar de Palestijnse Westbank of de Libanese vluchtelingenkampen trekken me meer dan de Alpen of de lavendelvelden van Zuid-Frankrijk.'

Wat heeft deze pelgrimage jou gebracht?

'Volgens een romantisch cliché moet zo'n reis je leven veranderen. Je moet diepe inzichten opdoen, nieuwe ervaringen ondergaan, op jezelf worden teruggeworpen en jezelf vinden. En dat lukt, nog steeds volgens het cliché, het best in de vrije natuur. In zijn laatste boek Met lichte tred vertelt filosoof-

In Kroatië

Sahar Minkara

wandelaar Ton Lemaire dat je langzaam wandelend afstand neemt van de maatschappij en tot zelfreflectie komt. Wel, ik pas niet in die romantische wandeltraditie, zo werd me al snel duidelijk. Ik ben nooit op zoek naar mezelf, maar naar anderen. Ik zoek de natuur niet op, want ik vind autowegen veel interessanter, net als steden en industriegebieden. En ik wilde helemaal geen afstand nemen van de maatschappij. Ik wil me telkens weer onderdompelen, in de koffiehuisen van Beiroet, de rafelranden van Istanbul of de boerendorpen in Bulgarije.'

Dat maakt me benieuwd naar wat het je wel bracht?

'Dat ik bevestigd werd in wat ik allang dacht. En dat is dat "de meeste mensen deugen", om met Rutger Bregman te spreken. Ik ben nooit opgelicht, bestolen, aangerand of vermoord. Wel ben ik heel vaak op de thee gevraagd, heb warme gesprekken gevoerd, me geborgen gevoeld. Zeker, dat heeft ook met toeval en geluk te maken. Waarin ik ook werd bevestigd, is dat we veel meer op elkaar lijken dan dat we van

elkaar verschillen. Uiteindelijk willen alle mensen, ook in Palestina of op Cyprus, een luisterend oor, respect, vrijheid en voorspoed. Wat blijft is dat de één pech heeft om in een Libanese krot te worden geboren en de ander in een villa in Oostenrijk.'

Wat was de meest treffende ontmoeting op je lange tocht?

'Dat was Sahar Minkara, een vrouw in Tripoli, in het noorden van Libanon, pal tegen de Syrische grens. Tripoli is een conservatieve, deels salafistische stad, straatarm en afgeladen met vluchtelingen. Sahar had er een café geopend waar ook homo's welkom waren, waar een Josti-band speelde, waar mensen boeken konden lenen en geld werd ingezameld voor humanitaire projecten. Dat het café ook openstond voor homo's beviel een groep extremistische moslims niet. Ze vielen, gemaskerd en met machinegeweren binnen en dreigden het café uit te moorden. Maar Sahar bond niet in. De volgende dagen ging ze in uitdagende kleren op de stoep voor haar café zitten en vertelde iedereen luidkeels wat haar was overkomen. Dat ook seksuele

minderheden een kroeg nodig hadden, dat de 21e eeuw ook in Tripoli was gearriveerd en dat echte moslims veel toleranter zijn dan de baardmannen die haar bedreigden. Het werkte. Ze is nu beroemd in Libanon en de extremisten lieten niets meer van zich horen.'

In vogelvlucht wandelend door de duizendjarige geschiedenis van Europa van de Kruisvaarders tot heden, wat voor beeld zie je dan oprijzen of opdoemen?

'Het meest fascinerend is toch de enorme vooruitgang. Nu is er die vreselijke oorlog in Oekraïne, maar het blijft uitzonderlijk dat we in Europa weer oorlog hebben. In 1795, wanneer Immanuel Kant zijn mooie boekje "Naar de eeuwige vrede" schrijft, woeden er in heel Europa nog oorlogen. Zowat elk Europees land is twee eeuwen geleden in oorlog met een ander land. In Parijs hakken de guillotines meer dan 16 duizend hoofden af. Vergelijk je onze tijd alleen al met de late 18e eeuw, dan zie je dat de kindersterfte wereldwijd enorm is gedaald. Van één op de twee kinderen die het eerste levensjaar niet haalt naar één op de 26 vandaag. In heel rijke landen als Nederland is de kindersterfte al gedaald tot één op de 260. Dat moeten we ook zien te bereiken op wereldschaal. Eind 18e eeuw was de levensverwachting amper 35 jaar, nu is die, wereldwijd, 72 jaar. We kregen er dus een volledig leven bij. Denk ook aan de emancipatie van vrouwen, de mogelijkheden voor homo's om te leven met wie zij zelf willen, het feit dat de helft van de wereldbevolking in democratie leeft, dat we onze eigen leiders kunnen kiezen.'

Je staat bekend als optimist.

'Ik zie mezelf eerder als een realist, als iemand met veel interesse in de geschiedenis en in de feiten.'

Maar je gelooft wel in technologische vooruitgang als drijvende kracht die de mens veel welvaart heeft gebracht en ook zal brengen.

'Dat klopt dan weer wel. Dat komt voort uit diezelfde belangstelling. Zonder de pil, de stofzuiger en de

wasmachine, was de emancipatie van vrouwen nooit zo snel op gang gekomen. Kunstmest en genetische aanpassing van landbouwgewassen maakten het mogelijk dat we vandaag acht miljard mensen kunnen voeden. Dankzij vaccins en antibiotica hadden we vreselijke ziekten als pokken, polio, tuberculose etcetera nooit uitgebannen of fors teruggedrongen. Dankzij dijken, stormwegkeringen, stevige huizen, irrigatie, drainage en *early warning* systems dringen we het aantal klimaatdoden enorm terug. Honderd jaar geleden stierven jaarlijks een half miljoen mensen aan het klimaat, inmiddels zitten we onder de tienduizend per jaar. Verrekend met de sterk gestegen wereldbevolking is het aantal klimaatdoden met 99 procent gedaald. Een groot deel van die vooruitgang danken we aan technologie.'

Misschien is er dan wel meer welvaart, maar is er ook meer welzijn?

'Het is een misverstand dat er in welvarende landen minder welzijn is. Mensen in rijke landen zijn

heel wat gelukkiger en tevredener dan mensen in beroerde omstandigheden. Ga maar eens een week in een slum in Kinshasa zitten. Mensen in welvarende landen voelen zich vrijer, ontwikkelen zich beter en zetten zich veel meer in voor anderen en voor het klimaat of de biodiversiteit. De top 5 van de World Happiness Index komt overeen met de top 5 van de Human Development Index, de top 5 van de Freedom in the World Index en de top 5 van de Environmental Performance Index. Geluk gaat, kortom, hand in hand met welvaart, met vrijheid en met meer zorg voor de ander, de natuur en het milieu.'

Blijft er reden tot optimisme, gezien de steeds meer autoritaire regimes waarbij een kleine groep het lot van de mensheid bepaalt?

'Wanneer ik me over iets zorgen maakt, dan is het precies dit. Na de optimistische jaren '90 werden niet alleen China en Rusland weer autocratieën, ook de grootste democratie ter wereld, India, verandert in een autoritaire staat.

Uiteindelijk ligt de basis van onze vooruitgang en ons geluk in het feit dat we met elkaar praten, dat we vrij zijn om onze mening te geven, dat we samen problemen oplossen. Technologie kan een van die oplossingen zijn. In dictaturen is deze vooruitgang niet mogelijk.'

Heb je plannen voor nog een "omgekeerde" pelgrimage?

'Ik droom wel eens van een lange wandeling door Afrika. Bijvoorbeeld langs het meer van Malawi, een land waar ik geregeld woon. Of van de Appalachian Trail, die loopt over een afstand van ongeveer 3530 kilometer door 14 staten in het oosten van de Verenigde Staten. Maar dat ga ik nooit meer doen. Ik ben 62 en voel steeds meer de behoefte om de diepte in te gaan, in plaats van de verte. Ik heb het voorrecht van een eigen werkkamer in het Trappistenklooster van Koningshoeven nabij Tilburg. Daar werk ik in stilte en afzondering. En dat doet me goed.'

Ondertussen zie ik je allerlei dingen organiseren, van abdijsessies tot inspiratiereizen?

'Ik zeg dan wel dat ik nu de stilte en afzondering opzoek, maar inderdaad leid ik ook "inspiratiereizen", onder meer naar Parijs, Wenen, Jeruzalem en Malawi. Op een aantal oude, zuidelijke abdijen organiseer ik met anderen "abdijsessies". Samen met onder meer Felix Meurders, hoop ik deelnemers aan een meer optimistisch wereldbeeld te helpen. En dan bedoel ik optimisme op grond van realisme, van feiten en ervaringen, opgedaan uit data en de alledaagse werkelijkheid. Een realistisch optimisme waar we vandaag meer dan ooit behoefte aan hebben.'

In orthodoxe kerk in Servië

Dr. Ralf Bodelier studeerde geschiedenis en theologie en promoveerde als filosoof. Bodelier schreef een tiental boeken. Onlangs verscheen "Lang Leve de Mens. Redden we het ook met 10 miljard?" Voor de inspiratiereizen en abdijsessies van Ralf Bodelier, zie www.curicos.nl

TEKST EN FOTO: JOSÉ NUIJTEN

‘Wat een belevenis, wat een onvergetelijke tocht!’

In mei 2019 én in september 2020 (tussen twee corona-uitbraken in) ben ik in de voetsporen van Franciscus van Assisi door de heuvels van Toscane, Umbrië en Lazio naar Rome gelopen. Van tevoren ben ik lid geworden van de Vereniging Pelgrimswegen naar Rome.

Met de reisgids, de stempelkaart en de gps-tracks was de route meestal best duidelijk. Mijn rugtas woog ongeveer elf kilo en daarnaast had ik een proviandtas voor de inwendige vrouw met diabetes 2. Het waren af en toe zware etappes met veel modder, water, hoogtemeters en afdalingen, maar nooit was het onoverkomelijk, eerder uitdagend en vaak rustgevend. De natuur is prachtig, de Italianen zijn aardig en gastvrij, het eten is meestal erg lekker en de dorpjes en

stadjes in de pasteltinten van onze ansichtkaarten. Een paar keer ben ik verkeerd gelopen, een keer een totaal verkeerd berg genomen en een keer het Antoniuspad afgelopen. Maar altijd dook er iemand op om me te helpen. Een ongelukje ontbrak ook niet. Ergens in de heuvels bij Rieti werd ik afgeleid door zeulende ezels met boshout en viel ik met mijn zware tas plat op mijn gezicht. Ambulance erbij voor verzorging en daarna kwam la *signora* van mijn overnachtingsadresje

mij lief ophalen. Het mondkapje maskeerde mijn gehavende snoet en op een paar littekentjes na zie je er niets meer van. Natuurlijk was het ophalen van mijn testimonium in het Vaticaan ontzettend indrukwekkend. Maar het meest heb ik genoten van de stappen naar steeds weer een nieuwe bocht, steeds weer een nieuwe horizon.

TEKST: EVERDIENE GEERLING, FOTO'S: MAURO RINALDI

Belangeloze gastvrijheid in het Rieti-dal

De open armen van Mauro Rinaldi voor pelgrims en verslaafden

Ostello Le Querce di Tara (De Eiken van Tara) vlak bij Rieti ligt op een gezamenlijke etappe van twee pelgrimsroutes: De Franciscaanse Voetreis en de Cammino di San Benedetto. Jaarlijks overnachten er zo'n 250 pelgrims. Het overgrote deel is Italiaan. De accommodatie is nog vrij onbekend bij Nederlandse pelgrims. Het is hoog tijd dat daar verandering in komt. Daarom maken we kennis met de aimabele Mauro Rinaldi, die samen met zijn familie middenin de natuur in een oase van rust deze accommodatie runt.

Ik spreek Mauro op het moment dat ze bezig zijn met de productie van hun eigen wijn. Ze produceren jaarlijks zo'n 1.500 liter voor eigen gebruik; vrienden, pelgrims en Romeinen uit de buurt kunnen ervan genieten. Ik herinner me dat ik vorig jaar een bekertje kreeg. Uitstekend te drinken, maar het knalde mijn hoofd in: te warm, te weinig gedronken, te weinig gegeten en dan BAM! Mauro kan het zich niet herinneren. Hij herinnert zich daarentegen wel dat ik dol was op de vijgen uit zijn tuin. Nog nooit

zulke lekkere vijgen gegeten. Ik vertelde hem toen dat ik soms bij mijn plaatselijke groenteboer vijgen kan krijgen van één euro per stuk. Hij stond te klapperen met zijn oren. Ik vertel hem dat ik, vanwege alle fysieke inspanning, altijd alles eet en drink waar ik zin in heb. Hij beaamt dat grinnikend. 'Je kunt overal in Italië lekker eten, maar in Umbrië en Lazio is het eten fantastisch', zegt hij.

Il mondo di sopra.

Als ik hem vraag wie Mauro is, antwoordt hij direct 'Mauro en mijn

familie. Het begon 15 jaar geleden toen we hier ons huis gingen bouwen. Mijn vrouw en ik zijn in Rome geboren en daar woonden we ook. Mijn grootvader is in Castelfranco geboren, in de buurt van Cantalice. Als kind logeerde ik veel in het kleine huis van mijn opa, dus ik kende de omgeving. Toen ons huis in 2006 klaar was, besteedden we onze vakanties hier. We hadden nog geen gasten; dat kwam pas in 2014. Eerst waren dat wat vrienden, daarna kwamen er ook pelgrims. Wij waren zelf geen pelgrim, we hebben alleen

wat wandelervaring in de Alpen, maar we zijn nooit naar Assisi of Santiago gelopen.'

De man die een ommekeer bracht in Mauro's leven was Don Mario Picchi (1930-2010), een Italiaanse priester die zijn hele leven wijdde aan het helpen van (drugs)verslaafden. (Op 5 maart 2019 is groen licht gegeven voor zijn zalig- en heiligverklaring, EG). Mauro vertelt: 'Don Mario opende ons de ogen en we maakten kennis met een andere manier van leven. Hij bracht jongelui naar Tara, maar ons huis was daar niet geschikt voor. Zo was de plek om te koken in de kelder. Toen we onze mentaliteit, onze oude manier van leven, veranderden en ons huis openden voor gasten, kenden we alleen de Via di Francesco. De eerste pelgrim bleek de Cammino di San Benedetto te lopen, maar daar hadden we nog nooit van gehoord. De Via di Francesco begon in 2003 (de Franciscaanse Voetreis in 1994, EG), de Cammino di San Benedetto in 2012 en wij begonnen in 2014. We zagen toen ook kleine groepen

De Ostello van Mauro ligt een dikke kilometer na La Foresta, een van de vier kloosters in de Rieti-vallei die Franciscus bezocht heeft. Het ligt ongeveer drie kilometer vóór Rieti. In 1225 werd Franciscus door kardinaal Ugolino uitgenodigd om naar Rieti te komen voor de behandeling van zijn ernstige gezichtsproblemen. Eenmaal in Rieti gaf Franciscus de voorkeur aan een meer afgelegen accommodatie: La Foresta. Daar bleef hij ongeveer vier maanden. Tijdens zijn verblijf verrichtte Franciscus het zogenaamde "wonder van wijn". Passerende pelgrims hadden dat jaar bijna alle beschikbare druiven opgegeten, waardoor de jaarlijkse wijnproductie in gevaar kwam. Franciscus beval toen om de weinig overgebleven trossen te verzamelen en ze in een kuip te persen. (Deze kuip is nog steeds te zien.) Op wonderbaarlijke wijze verkregen ze meer dan het dubbele van de wijn die een volledige oogst in voorgaande jaren had opgebracht.

In het voormalige klooster La Foresta is nu Mondo X gevestigd. Dat is een in 1967 door pater Eligio gestichte gemeenschap, waar jongeren met een (drugs)verslaving en meer in het algemeen uit kansarme milieus welkom zijn. La Foresta is alleen toegankelijk voor jongens; andere gemeenschappen zijn voor meisjes. De X staat voor de onbekende factor in het leven van een ieder.

door de vallei van Rieti lopen om de spiritualiteit van Franciscus te ervaren. Beetje bij beetje veranderde ons leven. We begonnen steeds meer te begrijpen dat ook óns leven kon veranderen. Dat was het begin van *il mondo di sopra* (de wereld hierboven), in tegenstelling tot *il mondo di sotto* (de wereld beneden).'

Mondo X

Le Querce di Tara en La Foresta liggen op een steenworp afstand van elkaar. Vanwege de activiteiten van Don Mario en later Mondo X is Mauro als betrokken buurman nauw verbonden met het voormalig klooster en zijn bewoners. Hij komt er geregeld en de jongelui komen met enige regelmaat op zondag naar Tara.

Mauro vertelt: 'Mondo X is een gemeenschap om van drugs en/of eventueel andere verslavingen af te komen. Je hebt geen geld nodig om binnen te komen; het verblijf is gratis. Als je in een gemeenschap zoals La Foresta gaat wonen, moet je gewoon *cold turkey*, afkicken. Mondo X gebruikt geen medicijnen en geen methadon. Er is hier geen dokter en geen psycholoog. Alleen de medebewoners zijn er voor hulp; het zijn vrienden die familie worden. Voor andere gezondheidsproblemen is er natuurlijk wel medische ondersteuning. Er zijn nu zes jongens in La Foresta. Het leven lijkt op dat van monniken in een klooster; het is een gesloten gemeenschap. Om 6 uur is er gebed, daarna ontbijt, dan werken ze in de tuin, dan lunch, werken, gebed en diner. Dat is alles wat ze doen, er is geen enkel contact met buiten. Ze hebben geen mobiele telefoon, geen computer, geen televisie, geen radio, noch een krant. Op zondag is er een mis waar ook andere mensen welkom zijn.'

Met een gietertje naar de kraan

Vol vuur vertelt Mauro verder. 'Hier is het mogelijk een nieuw leven op te bouwen, een nieuw evenwicht te vinden. Werken en een spiritueel leven leiden tot die verbetering. Ze verblijven zo lang als nodig. Het blijkt dat over het algemeen een verblijf van drie jaar nodig is. Bruno is één van hen; hij woont er inmiddels 30 jaar, hij is nu 65. Een keer per maand kunnen ze hun familie zien. En ook

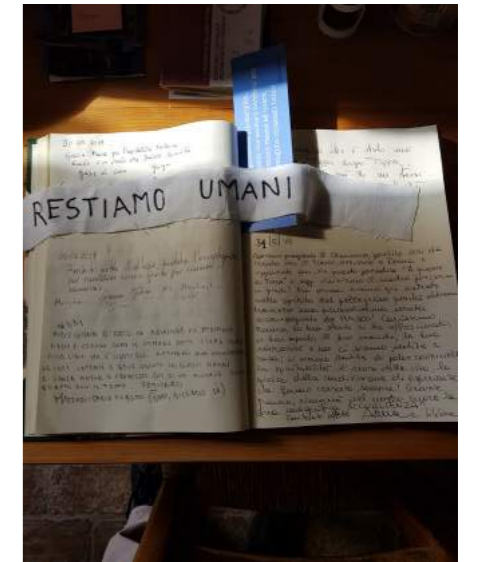
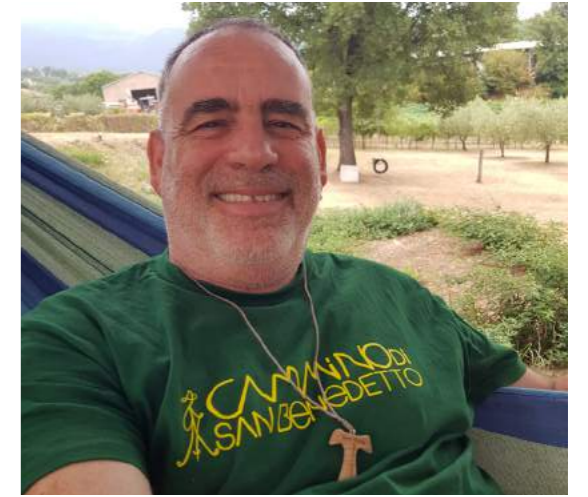
een keer per maand kunnen ze, met de hand, een brief schrijven.

Volgens Bruno is de familie namelijk het grootste probleem.' 'Als ze de planten in de tuin water moeten geven, moeten ze met een gietertje naar de kraan lopen, die met water vullen, teruglopen naar de tuin en als de gieter leeg is weer naar de kraan lopen. Er is geen tuinslang. Voor veel jongeren is dat niet natuurlijk en in het begin dan ook moeilijk. Maar als ze La Foresta verlaten en naar huis gaan, zie ik in hun ogen dat ze zijn veranderd. Ze hebben zichzelf de vraag gesteld of hun leven anders kan zijn. En deze ervaring is bijzonder.'

'Heb je nog steeds contact met de jongeren die Mondo X verlaten hebben?', vraag ik hem. 'Jazeker. Sommige jongeren blijven een tijdje bij Le Querce di Tara, zo lang als nodig. Soms blijven ze hier een weekend.' 'Ik kan me mijn leven dat ik hiervoor leidde niet herinneren.' Het is even stil. Ik zeg: 'Misschien heb je dat leven nodig gehad om dit leven te leren kennen en te kunnen leiden.' Mauro denkt even na en beaamt dat. Met een lichte twinkeling in zijn ogen zegt hij: 'Sommigen vrienden vinden mij een idealist. Waarom doe je dit gratis? Omdat ik een idealist ben. Tara is een feit, geen theorie.' En hij kijkt er gelukkig bij.

We zeggen nooit nee

Terug naar Le Querce di Tara. Ik vraag hem hoeveel gasten bij hem verblijven. 'De afgelopen zomer verbleven 700 personen in Tara. Er waren 250 pelgrims en de rest was familie en waren scouts. Maar iedereen verblijft samen op dezelfde manier. Sommige mensen houden er niet van en gaan naar Rieti voor een commercieel verblijf, bijvoorbeeld naar Rita Giovanelli. Dat is prima. Maar wij doen iets anders. Wij zijn er voor iedereen.' 'Het allergrootste deel komt uit Italië, maar in de laatste twee jaar

komen er ook meer buitenlanders. De meeste mensen kennen ons van horen zeggen. We hebben namelijk geen website; we hebben alleen een facebookgroep. We maken geen reclame en er is geen bewegwijzering. Omdat we niet commercieel zijn, is dat namelijk niet toegestaan. Desondanks komen er veel mensen. Pieter en Ruud (de auteurs van de Franciscaanse Voetreis, EG) waren hier vorig jaar twee dagen. Maar verder komen er niet veel Nederlanders. Zo'n 180 pelgrims lopen de Via di Francesco en zo'n 70 de Cammino di San Benedetto. Vóór de pandemie kwamen er veel pelgrims uit Hongarije en veel Fransen. Pelgrims komen voornamelijk te voet, maar met de fiets en te paard kan ook; ook je hond is welkom. Soms komt men met de auto of de motor. Als we niet genoeg bedden hebben, kunnen we

een tent neerzetten. We zeggen nooit nee; alles kan bij ons.'

Antwoord op al onze problemen

Ik vraag hem waar de naam Tara in "Le Querce di Tara" vandaan komt. 'Die komt onder andere uit de film *Gone with the wind*. De film speelt zich af aan het begin van de burgeroorlog tussen de noordelijke en zuidelijke staten. Tara is de naam van het landgoed. De hoofdpersoon besluit terug naar Tara te gaan, omdat daar haar familie en vrienden zijn en het daar weer beter met haar zal gaan. Tara is overigens ook de naam van een heuvel in Ierland, Tara Hill. Toen we besloten er een accommodatie te beginnen, bleek Tara een mooie link te zijn.'

Als ik Mauro vraag of hij nog iets kwijt wil, wordt hij ernstiger en gaat hij deels over op het Italiaans. 'Ik hoop dat de gedachte van Franciscus van Assisi zich vanuit de Rieti-vallei verder verspreidt. Het is een antwoord op al onze problemen. Deze morgen bijvoorbeeld kreeg ik een vraag van een vriend. 'Hoe is het mogelijk dat er nog steeds boten met migranten op zee zinken en dat er zoveel mensen overlijden. Waarom?' Ik antwoordde mijn vriend dat geld het probleem is. Familie, vrienden, samen leven, samen eten, daar gaat het om. Rondom de tafel is er geen oorlog. De verschillen tussen mensen verdwijnen. Dát is *il mondo di sopra*. Daar zijn we "echt". Elke ontmoeting is de kans om een nieuw verhaal te horen. Nederigheid en menselijkheid; daar gaat het om.'

Etappe: Poggio Bustone – Rieti

Franciscaanse Voetreis (etappe 24)

Cammino di San Benedetto (etappe 5)

La Foresta

Le Querce di Tara

Mauro Rinaldi
Via Foresta 37
02100 Rieti
T: +39 348 427 30 23
E: mauro.rinaldi@lequerceditara.it
Facebook: Le Querce di Tara

B&B La Terrazza Fiorita

Rita Giovanelli
Via Pellicceria 3
02100 Rieti
T: +39 074 629 69 49 /
+39 347 727 95 91
E: rietidascopire@vodafone.it

TEKST: MIRJAM BOERWINKEL

KUNST LANGS DE FRANCISCAANSE VOETREIS

Mirjam Boerwinkel woont in Monte San Savino (Toscane) en leidt als kunstgids toeristen rond langs de kerken en musea in haar regio. Speciaal voor OMNES beschrijft ze een kleine selectie uit het grote aanbod kunstwerken langs de Franciscaanse Voetreis.

Firenze – Santa Croce - Kruisbeeld – CIMABUE - 1275

Cimabue, leraar van Giotto (di Bondone), maakte in de tweede helft van de 13^e eeuw dit kruisbeeld. In die tijd ontstond een nieuw concept over de afbeelding van Christus aan het kruis: voor het eerst zien we een lijdende Christus (Cristo patiens) tegenover de tot dan afgebeelde "onbereikbare" Christus die de dood overwonnen heeft (Cristo Triomfants). Christus afgebeeld als mens, zoals iedereen, met duidelijk afgebeelde gevoelens en daardoor herkenbaar en dicht bij de gelovigen. Het hoofd geknikt met smartelijke uitdrukking, handen en voeten met afdruiwend bloed en diep realisme in de anatomie van het gekwetste lichaam. Later zal dit nieuwe realisme door zijn leerling Giotto volledig overgenomen en uitgewerkt worden.

Firenze - Santa Croce - 20 Scenes uit het leven van Sint Franciscus - COPPO MARCOVALDO – omstreeks 1250

Franciscus werd meteen na zijn dood Heilig verklaard. Zijn persoon en orderegel hadden gezorgd voor een enorme impact op het leven van de gelovigen. In een tijd waarin de bestaande clerus alleen dacht aan eigen belangen en macht gaf Franciscus plaats, aandacht en waarde aan de armen en behoeftigen.

Coppo Marcovaldo laat ons in "stripverhaal" de belangrijke fases uit het leven van Franciscus zien. De kunstenaar hanteert nog de byzantijnse iconografie. Rondom een zegenende Franciscus, met de duidelijke stigmata in handen en voeten, komen de personen tegen een kleurrijke en gedetailleerde achtergrond ietwat statisch en streng op ons af. Maar de niet geletterde mens krijgt hier een duidelijk idee over het leven van de Heilige.

La Verna - Kruisiging - ANDREA DELLA ROBBIA - 1481

Eind 1400 gaf de Florentijnse kunstenaarsfamilie Della Robbia een nieuwe stijl aan de beeldhouwkunst. Beelden in terracotta werden bedekt met een laag glashoudende verf, emaille, waardoor hun kunstwerken lang houdbaar bleken. Hierdoor kwam hun kunst de kerken en kloosters uit en werd toegankelijk én betaalbaar voor vele lagen van de bevolking. Tot op heden kunnen we de onveranderde taferelen bewonderen. Levendige en kleurrijke kransen van vruchten en gebladerte, hoofdjes van cherubijntjes en droevige engelen omlijsten de dramatische scene van de gekruisigde Christus, bijgestaan door treurende Maria, Johannes de Doper, Sint Franciscus en Sint Hieronymus. Treffend zijn de diep menselijke, prachtig weergegeven uitdrukkingen.

San Sepolcro - De Opstanding van Christus - PIERO DELLA FRANCESCA - 1465

Deze muurschildering wordt alom geloofd als een meesterwerk. Piero della Francesca, één van de grootsten uit de Renaissance, gaf een nieuwe invalshoek aan de schilderkunst. Rond 1470 schreef hij een wiskundige verhandeling over perspectief. Ook de vorm van de gezichten en gebouwen, de toegepaste kleuren en contrasten steunen op wiskundige principes die hij als de beste toepast en overdraagt aan zijn tijdgenoten. Christus rijst op, met zijn voet steunend op het graf, terwijl de soldaten om hem heen nog in diepe slaap verkeren. Links van hem zien we een grauw en kaal landschap, maar aan zijn rechterkant zijn de bomen groen en is het landschap uitbundig: hij brengt verlossing en nieuw leven! Het lichaam, hoewel getekend door de wonden van de kruisiging, is atletisch en vitaal, maar de ogen vertellen ons van zijn lijdensweg en het leed dat hem is aangedaan. Deze blik laat je niet los...

Assisi – Basiliek van Sint Franciscus – taferelen uit het leven van Sint Franciscus – GIOTTO - 1290

Een cyclus van 28 afbeeldingen over het leven van Sint Franciscus. De belangrijkste evenementen uit zijn leven worden door Giotto magistraal en kleurrijk op de fresco's van het schip in de bovenkerk weergegeven. Zijn vernieuwingen in de schilderkunst betreffen vooral het markante realisme en de zichtbare emoties van de figuren. Ook de dieptewerking wordt al voorzichtig toegepast: een ware voorloper van de Renaissance!

Assisi – Basiliek van Sint Franciscus – onderkerk – Kruisiging - PIETRO LORENZETTI - 1310

Pietro Lorenzetti, één van de grootste schilders uit de veertiende eeuw werd gevraagd voor de verfraaiing van de basiliek. Zijn meesterwerk is de kruisiging van Jezus, in de onderkerk. Ook hij werd door Giotto beïnvloed en breekt met de vroegere iconokunst met vlakke uitbeeldingen van figuren. Hier is de interactie van de figuren en ruimtes sterk en emotioneel. Elke groep heeft een eigen karakter, magistraal afgetekend tegen een diep blauwe achtergrond.

Assisi – Basiliek van Sint Franciscus – Onderkerk – Afbeelding van Sint Franciscus – CIMABUE – 1290

Sint Franciscus is hier afgebeeld zoals hij vaak beschreven wordt: een kleine tengere man met een zachtaardige uitdrukking en getekend door de wonden van de stigmata. Deze afbeelding toont nog duidelijk de overgangperiode van de byzantijnse statische vormen en het nieuwe realisme van Giotto.

Montefalco – Kerkmuseum Sint Franciscus – Fresco's over Sint Franciscus - BENOZZO GOZZOLI - 1452

In slechts twee jaar tijd voltooide deze typisch renaissance-schilder de serie fresco's over het leven van Sint Franciscus in de absis van de kerk. Gozzoli was uiterst productief in Toscane, Umbrië en Rome. Zijn beschilderingen zijn bijzonder kleurrijk, levendig en gedetailleerd. Hij heeft alle beginselen en nieuwe stromingen van de renaissance volledig in zijn stijl opgenomen. Bewonderenswaardig is de scherpe diepgang en getrouwe weergave van de gebouwen en kerken uit zijn tijd. Naast de gebeurtenissen uit het leven van Sint Franciscus zien we door poorten, binnen de stadspaleizen of bij vergezichten verrassende perspectieven.

Farfa – Abbazia di Santa Maria di Farfa – Laatste oordeel – DIRCK BARENDSSZ - 1561

De benedictijner abdij in Farfa werd gesticht in 560 op een strategische positie in midden-Italië, niet ver van het hertogdom van Spoleto en de Heilige Stoel. Het was in feite de defensiepost van Lazio en de vertegenwoordiging van de keizerlijke belangen bij de Heilige Stoel. Ook Karel de Grote verbleef er voor zijn bekroning in de Sint Pieter in 800. De abdij had een uitgebreid territorium met honderden kloosters, kerken, kastelen, versterkte steden en dorpen onder zich. In de loop der eeuwen heeft de abdij veel macht verloren. Vandaag de dag kunnen we de teruggekeerde rust waarderen. De Nederlandse schilder Dirck Barendszoon, leerling van Titiaan, kreeg de opdracht er op de binnenmuur het suggestieve Laatste Oordeel te schilderen.

Vladimir Vladimirovitsj, trek je bergschoenen aan...

TEKST EN FOTO'S: THEO COOLEN

Vladimir Vladimirovitsj Poetin, ik wil je een voorstel doen. Open je hart en luister asjeblieft naar wat ik je wil zeggen: trek je bergschoenen aan en ga met me mee op een lange, lange pelgrimstocht. Vergezel me. We zullen dagen naast elkaar lopen. In stilte. Maar ook zullen we gesprekken hebben. Gedachten uitwisselen. Ik zal naar jouw verhalen luisteren. Jij naar de mijne.

Dit voorstel overvalt je wellicht. Het brengt je misschien in verwarring. Het kan zijn dat het je zelfs irriteert. Ik kan me dat goed voorstellen. Maar ik meen het, Vladimir Vladimirovitsj, trek je bergschoenen aan en ga met mij mee op pelgrimstocht!

Vertrouw erop dat ik je kan uitleggen waarom ik je dit voorstel doe. Waarom het belangrijk zou kunnen zijn voor ons allemaal. Nu. In deze tijd van onzekerheid, van spanning en tegenstellingen.

Mijn voorstel om samen op pelgrimstocht te gaan veronderstelt een doel. Een oude stad of een gewijde plek om naartoe te gaan. Een plek waar al sinds mensenheugenis pelgrims naar toe gaan. Laat ik je zeggen dat ik de keuze van zo'n

pelgrimsoord aan jou laat. Ik zal je vergezellen waar je dan ook naartoe wilt wandelen. Mijn voorstel behelst slechts de weg die we samen zullen gaan. Want er zijn weinig dingen die meer verhelderend werken dan het op pad gaan voor een lange voetreis. Zoals het ritme van je hart en van je ademhaling je leven gaande houdt, zo zal het ritme van je voetstappen je inzicht geven in je leven. Ik heb dat zelf ervaren en ik wil graag dat jij dat ook ervaart. Want het is nodig.

Het op pad gaan als pelgrim betekent dus niet alleen het op weg gaan naar een bestemming. Het betekent net zozeer het achterlaten van een plek of situatie waar we tot nu toe in zaten.

De afstand tot die situatie of die plek zal steeds groter worden naarmate je langer onderweg bent. Dat zal ons misschien droevig stemmen, vervullen met heimwee. Maar die steeds groter wordende afstand zal ons ook meer en meer overzicht bieden over de ingewikkeldheid van die situaties. Ik kan je verzekeren dat vanuit dat overzicht ook inzichten zullen ontstaan.

Misschien schrikt de term "pelgrimstocht" je af. Associeer je die met religiositeit, met kerkelijke regels. Welnu, laten we dan vanaf nu spreken van een "speciale mentale operatie".

Ik ga je uitleggen waarom ik je wilde voorstellen om met mij een voetocht te ondernemen. Het heeft alles te

maken met het nemen van die afstand van jouw huidige situatie. Meer speciaal: het van een afstand kijken naar de reden waarom je besloten hebt tot een "speciale militaire operatie". Met alle gevolgen zoals we die inmiddels kennen: verwoesting van mensenlevens, van liefdevolle onderlinge verhoudingen van mensen, van steden, woonhuizen, scholen, ziekenhuizen met barenden vrouwen en al, van vrijheid, van oogsten, van vruchtbare grond, van de zekerheid van voortbestaan van inwoners van een heel land en eigenlijk van de veiligheid van de gehele planeet aarde.

Vladimir Vladimirovitsj, mijn vraag aan jou is: wat heb je nu eigenlijk nodig? Aan welke behoefte wilde je voldoen toen je je buurland binnendrong. We kennen je hier in het Westen als een man die zich graag laat portretteren in een setting van fysieke, mannelijke kracht. Trots te paard, liefst met ontblote torso of als succesvolle visser of jager met een geweer. Is dat wat je zoekt: de bevestiging van je kracht? Wat zou je ontdekken als je wegwandelt uit dit decor? De berichtgeving hier in het Westen over jouw machtspositie in je land is wellicht westers gekleurd. Naar

verluidt zou je je omgeven hebben door adviseurs die je naar de mond praten, bang als ze zijn om hun bevoorrechte positie te verliezen. De term "echokamer" is daarbij in gebruik: wat jij verkondigt wordt door hen terug-geëchood. Hoe zou het zijn om deze echo-kamer te verlaten? De stilte in te wandelen en alleen je eigen innerlijk te kunnen horen?

Het zou kunnen dat je het onmogelijk vindt om alles achter je te laten. Immers, de kring van oligarchen om je heen heeft er belang bij dat jij je positie handhaaft. Op die wijze blijft hún verworven rijkdom ook onaangetast. Ze zullen je laten vallen! In feite word je zo gegijzeld door je eigen systeem. Ik weet het, die eerste stap op onze voetocht is de moeilijkste stap. Maar probeer het ook als een stap naar je bevrijding te zien. Wat mij écht zorgen baart is niet de vermoeienissen die we onderweg zullen ondervinden. Ook niet de blaren aan onze voeten of de onverbiddelijke hitte van de zon. Waar ik me zorgen om maak is het moment waarop je naast me lopend tot het inzicht komt wat je hebt ontketend. Welk onbeschrijflijk leed mensen is aangedaan in die speciale militaire operatie van je. Hoe voorbeeldloos

ontoord je manschappen hebben huisgehouden. Want ik verzeker je: hoe ver we ook zullen lopen, dit neem je met je mee.

Je beroept je voortdurend op je missie om de oude grandeur van jouw natie weer in ere te herstellen. Je hield je volk het waanbeeld voor dat je in die missie door het Westen wordt bedreigd. Dat gecreëerde vijandsbeeld is natuurlijk onontbeerlijk voor je om je leiderspositie te kunnen handhaven. Dat begrijp ik. Maar ik verzeker je dat - waar we ook gaan - we onderweg slechts gastvrijheid en hulpvaardigheid zullen ervaren. Van vijandschap zal geen sprake zijn. Vladimir Vladimirovitsj, lijkt je dat geen heerlijk vooruitzicht? Om onderweg steeds welwillende en vriendelijke mensen te ontmoeten?

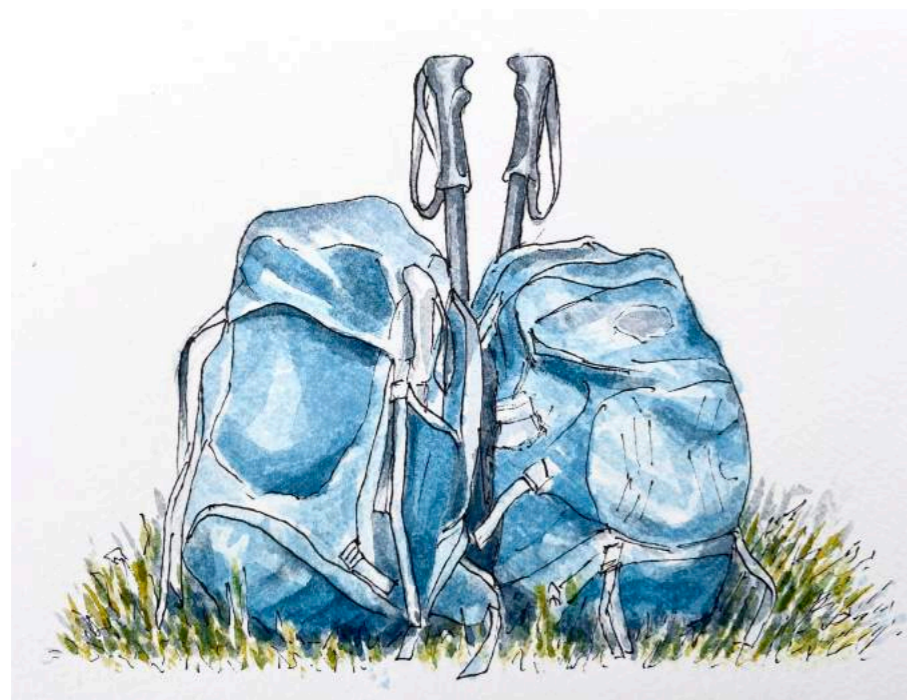
Ik hoop dat onze voetocht je inspireert om te stoppen met het denken in machtsblokken. Ik hoop dat je tot het inzicht komt dat je je leiderschapstalenten beter kunt inzetten daar waar ze nodig zijn: het mondiaal samenwerken en de handen ineenslaan om mondiale rampen af te wenden. Dan, Vladimir Vladimirovitsj, zullen we aan het einde van onze tocht elkaars voeten wassen.

Reistekeningen

Kees Hagt vertrok begin maart vorig jaar met zijn vrouw Mieke van Heeringen vanuit de achtertuin in Nieuwegein lopend richting het zuiden. 'We wilden ontspannen wandelen, zonder tijdsdruk, zonder einddatum', vertelt hij. 'We zijn uiteindelijk honderd dagen onderweg geweest en tot Piacenza gekomen. De aanhoudende hoge temperaturen hebben ons doen besluiten de reis af te breken. We hopen dit jaar de tocht af te maken.' Kees was tot aan zijn pensioen leraar in het basisonderwijs, maar zijn passie was altijd al tekenen. Hij tekent met een fineliner en kleurt dat later in met aquarelverf.

TEKST EN FOTO: PIET MOOIJ

‘Mijn hoogtepunt? De aankomst in Assisi...’

Ik ben 66 jaar en heb de Franciscaanse Voetreis in twee etappes gelopen. In mei 2018 van Florence naar Assisi en in september 2021 van Assisi naar Rome. Bij aanvang in 2018 had ik geen ervaring met meerdaagse wandeltochten. Het was een sprong in het diepe. Ik zocht een pelgrimsroute voor rust en dat in combinatie met het hoge cultuurgehalte in Italië deed me beslissen voor deze route.

De meeste indruk heeft toch wel het eerste deel op mij gemaakt. Het was natuurlijk de eerste keer, maar de schoonheid van deze etappes was van grote klasse. En ik liep in het voorjaar, met de natuur in bloei en friscgroene berghegelingen. Hoogtepunt voor mij was de aankomst in Assisi. Alles was nieuw geweest bij aanvang: het regelen van de overnachtingen, het wandelen op eenzame paden, de route goed volgen, de zwaarte (!) van de tocht en soms de twijfel of het wel zou lukken. Het bereiken van Assisi gaf daarom een enorm voldaan gevoel.

Als suggestie geef ik mee mijn werkwijze: de GPS-dataset was leidend voor de route. Ik las dan in de gids de routebeschrijving voor de volgende dag, zodat ik op de hoogte was van eventuele bijzonderheden, bijzondere plekken, watertappunten etc. De ervaring leert dat er regelmatig route-aanpassingen zijn en die zijn makkelijker te volgen via GPS updates. In ieder geval had ik (terecht, zo is gebleken) veel vertrouwen in de tracks en dat gaf mij veel rust. En rust geeft dan weer ruimte om open te staan voor allerlei gedachten of gewoon te genieten van de natuur of de rijke Italiaanse cultuur.

TEKST EN FOTO'S: LEO BAETEN

Getrouwd met Vrouwe Armoede

In de voetsporen van Franciscus van Assisi

Franciscus is voor velen – of ze nu rooms-katholiek of protestant zijn, dan wel geen geloof belijden – het voorbeeld bij uitstek van een christen. In een tijd waarin de rooms-katholieke kerk op het toppunt van haar macht en rijkdom stond, verwees zijn leven in armoede naar de

waarden van het evangelie. Tijdens de kruistochten stak Franciscus zijn hand uit naar de moslimwereld, waarbij hij de intolerantie oversteeg waaronder de geïnstitutionaliseerde religie gebukt ging. Franciscus liet de Kerk zien hoe het anders kon, maar ging niet op de barricaden; hij bleef een trouwe zoon van de Kerk.

Vrolijke Frans

Franciscus werd eind 1181 of begin 1182 in Assisi geboren als zoon van de lakenhandelaar Pietro di Bernardone en zijn uit Frankrijk afkomstige vrouw Pica. Het geboortehuis stond vlak bij het Piazza del Comune. Een 15de-eeuwse legende verhaalt dat moeder Pica zich tijdens de zware bevalling herinnerde dat Jezus tussen een os en een ezel geboren was. Zij liet zich daarom naar de stal van haar huis brengen en daarna verliet de geboorte zonder problemen. De stal waarin Franciscus geboren zou zijn is nu het kapelletje San Francesco Piccolino (de kleine Franciscus). Boven de deur is te lezen: ‘Dit kapelletje was eens een stal voor os en ezel. Hier werd Franciscus geboren, de spiegel der wereld’. Na zijn schoolopleiding hielp

Franciscus zijn vader in de lakenwinkel en maakte zakenreizen met hem. De jonge Franciscus moet een feestneus geweest zijn. Toen in 1202 een veldslag plaatsvond tussen Assisi en het nabijgelegen Perugia trok Franciscus in zijn jeugdige overmoed mee ten strijde. Assisi verloor echter de slag en hij werd gevangen genomen. Een jaar later werd hij vrijgelaten. Zijn gezondheid had geleden onder de gevangenschap en hij bleef lange tijd ziek.

Het keerpunt

Na zijn genezing bleek Franciscus totaal veranderd te zijn. De vroegere flierefluiter zocht naar een andere levenszin. Zijn ontmoeting met melaatsen, het uitschot van de samenleving, werd een keerpunt in zijn leven. In zijn Testament schreef Franciscus: ‘Toen ik in zonde leefde, leek het me te bitter om melaatsen te zien en de Heer zelf heeft mij tussen hen gebracht en ik heb hun barmhartigheid bewezen. En toen ik bij hen wegging, was wat me bitter leek voor mij veranderd in zoetheid naar ziel en lichaam; en ik was er daarna nog een tijdje vol van en heb de wereld verlaten.’ Nadat Franciscus “de wereld verlaten had” ging hij rondtrekken om te preken. Hij bedelde om in zijn levensonderhoud te voorzien omdat bezit hem van zijn ideaal zou afhouden. Ook vermeid hij contact

met vrouwen. Armoede en celibaat werden voor Franciscus de kern van zijn levenshouding. Hij zei: ‘ik ben getrouwd met Vrouwe Armoede.’ De mensen uit Assisi beschouwden Franciscus als een zonderling en hij werd door hen uitgelachen of uitgescholden.

Breuk met vader

Franciscus liep tegen het einde van 1205 op de helling onder Assisi het vervallen kerkje van San Damiano binnen. Daar hoorde hij het kruisbeeld tot hem spreken: ‘Franciscus, ga en herstel mijn huis, je ziet dat het in puin valt’. Hij vatte de opdracht letterlijk op en begon het kerkje te restaureren. Om geld te vinden verkocht Franciscus stoffen uit de winkel van zijn vader. Die was woedend en deed zijn zoon een proces aan bij bisschop Guido van Assisi. Franciscus brak met zijn vader en gaf alles wat hij had - niet meer dan zijn kleren - aan zijn vader terug. Naakt stond hij voor de bisschop. Vanaf dat moment zocht Franciscus zijn eigen weg. Hij wilde voortaan Jezus navolgen door arm te zijn en door mededogen te hebben met zijn medemensen. In de officiële kerk van zijn tijd was dit ver te zoeken. De hoge prelaten leidden een vorstelijk leventje in luxueus ingerichte “kloosters”. Dat was het huis dat in puin aan het vallen was en dat moest Franciscus herstellen.

Beeld Sint Franciscus

Een broederschap ontstaat

Na de breuk met zijn vader zwierf Franciscus enige tijd rond en keerde in 1206 terug naar Assisi. Daar beëindigde hij eerst de restauratie van de San Damiano en ging daarna andere kerkjes restaureren, o.a. Santa Maria degli Angeli in Portiuncula, een gebied in het dal onder Assisi. Dikwijls bezocht hij leproserieën in de omgeving van Assisi om de melaatsen te verzorgen. Aangetrokken door zijn levenswijze sloten in 1208 zeven burgers uit Assisi zich bij Franciscus aan. Ze baden, preekten, verpleegden melaatsen, werkten als dagloners op het veld en bedelden voor hun levensonderhoud. Ze noemden zich broeders van de minsten, minderbroeders. In 1209 besloot Franciscus een levensregel voor de broederschap te schrijven en paus Innocentius III hiervoor toestemming te vragen. Dat Franciscus en zijn haveloze volgelingen toegang kregen tot het luxueuze pauselijke hof was een klein wonder. En ook een wonder was het dat de regel werd goedgekeurd. Voor de rijke en hiërarchisch geleide Kerk vormden de opkomende armoedebewegingen een bedreiging. De Kerk wilde deze bewegingen onderbrengen bij de bestaande kloosterorden. Het populaire verhaal van de onverwachte goedkeuring

is dat de paus in de nacht vóór de ontmoeting met Franciscus in een droom had gezien hoe een klein mager mannetje (Franciscus) de instortende kerk ondersteunde. Waarschijnlijker is dat Innocentius, de machtigste paus die ooit geleefd heeft, getroffen was door het charisma van Franciscus.

De wolf en de vogels

Na hun terugkeer uit Rome vestigden de broeders zich in een stal in Rivotorto. Het dorpje lag vijf kilometer van Assisi en vlakbij de leproserie waar de minderbroeders de melaatsen verpleegden. Toen een boer de stal voor zijn vee wilde gaan gebruiken vertrokken ze weer en vestigden ze zich rond het kerkje van Santa Maria degli Angeli, dat nog door Franciscus gerestaureerd was. Die plaats is nog steeds het hart van de Franciscaanse beweging. Onder de bezielende leiding van Franciscus groeide de orde. Het is de tijd waarin de vele verhalen over Franciscus zich afspeelden, zoals het gesprek met de wolf in Gubbio en de vogelpreek in Bevagna. Ook kwam er een vrouwelijke tak, gesticht door Chiara Favarone, die zich omstreeks 1212 voegde bij de broeders in Portiuncula. Chiara (Clara) kreeg al snel volgelingen en de vrouwen vestigden zich in San

Damiano, het kerkje dat Franciscus had gerestaureerd. De vrouwelijke volgelingen van Franciscus worden naar de stichteres Clarissen genoemd.

Donkere wolken

In 1219 trokken zich donkere wolken samen boven de broederschap. Een onderstroom van ontwikkelde broeders wilde tegen de oorspronkelijke bedoelingen van Franciscus in, boeken en bibliotheken bezitten, studeren en in huizen of kloosters wonen. Ook wilden zij de levenswijze in een regel formaliseren. Franciscus voelde aan dat hij niet langer de orde moest leiden en trad in 1220 af als algemeen overste. Hij nam dat besluit mogelijk ook vanwege zijn verslechterende gezondheid. Franciscus had een oogziekte opgelopen en was mogelijk ook melaats geworden door zijn werk in de leproserieën. Na zijn terugtreden trok Franciscus door Umbrië en de aangrenzende provincies, vergezeld door enige trouwe broeders: Leo, Masseo, Ruffinus en Angelo. Zij baden, preekten en trokken zich soms voor langere tijd in eenzaamheid en stilte terug. Eind november 1223 ging Franciscus naar de paus in Rome om een nieuwe redactie van zijn levensregel ter

Sint Franciscus en de wolf

goedkeuring voor te leggen. De paus keurde de regel goed en deze tweede regel werd de officiële regel van de minderbroeders.

Kerststal

In het gesprek met de paus vroeg Franciscus ook toestemming om het kerstverhaal met levende personen uit te mogen beelden omdat hij met eigen ogen wilde zien hoe Jezus in armoede geboren was. Hij vroeg die goedkeuring om de kerkelijke hiërarchie niet te choqueren met zijn ongehoorde idee. Het was inderdaad een gewaagde actie van Franciscus. Tot dan toe werd Christus altijd afgebeeld als rechter, als triomfator, één en al verwijzing naar zijn goddelijke natuur. Een echt kindje dat weent, dat ligt op stro tussen een dampende os en een balkende ezel, was nieuw, ongehoord, schokkend. Toch gaf de paus zijn toestemming. Hij begreep dat hij de door de hele Italiaanse bevolking vereerde Franciscus te vriend moest houden. In de paar weken die nog tot kerstmis restten werd in de kluizenarij van Greccio alles in gereedheid gebracht om het kerstfeest rond een kerststal te vieren. In Greccio begon de kerststal ("il presepio") aan haar zegentocht over de wereld.

De stigmata

La Verna is een berg die aan de minderbroeders was geschonken door een edelman uit Toscane. Op deze plek trokken de minderbroeders zich regelmatig terug. In 1224 ging Franciscus naar La Verna voor een veertigdaagse vasten. Tijdens een gebed zag Franciscus in een visioen een aan het kruis genagelde man die zes vleugels had als een serafijn. Toen het visioen voorbij was, begonnen in zijn handen en voeten de wonden van spijkers zichtbaar te worden en zijn rechterzijde bleek doorboord met een lans. Met het ontvangen van deze stigmata verkreeg Franciscus de door hem altijd gewenste vereenzelviging met Christus. Tot het einde van zijn leven, twee jaar later, wist bijna niemand dat hij de stigmata had. Alleen zijn vier gezellen waren op de hoogte. Toen na de dood van Franciscus zijn stigmatisatie bekend werd, kwamen spoedig talloze pelgrims naar La Verna. In het huidige

klooster herinneren het "bed van Franciscus" (het rotsblok waarop hij sliep) en de Sasso Spicco (stenen reliëf; een overhangende rots waaronder Franciscus graag bad) aan Franciscus. Ook is in de kerk een mantel te zien die door hem gedragen werd.

Het zonnelied

Het bleef slecht gaan met de gezondheid van Franciscus. Eind 1224 trok hij zich met broeder Leo terug in het klooster San Damiano om door Chiara en haar zusters verpleegd te worden. Franciscus verbleef in een hutje in de kloostertuin omdat hij niet een vrouwenklooster wilde betreden. Op een ochtend riep Franciscus broeder Leo bij zich en vroeg hem de tekst te noteren die hij ging dicteren. Het was het zonnelied, een loflied op de schepping. In deze lofzang spreekt een Franciscus die in harmonie leeft met de hele schepping die hem tot broeder en zuster geworden is. Er is bijna geen groter contrast denkbaar tussen de tekst én de fysieke toestand van de schrijver. Onder de vele geschriften die Franciscus heeft nagelaten neemt het zonnelied een belangrijke plaats in. Het is een van de oudste gedichten in het Italiaans en wordt tot de hoogtepunten van de vroeg-Italiaanse literatuur gerekend. Het zonnelied heet officieel "Lofzang van de Schepselen", maar wordt meestal genoemd naar de zon, die als eerste in het lied aan bod komt. De melodie

Vaak is op de route een Tau-kruis te zien. Dat zou Franciscus zelf in een kapel op het terrein van Fonte Colombo in een nis getekend hebben. De letter T (tau in het Grieks) is de laatste letter van het Hebreeuwse alfabet. In de bijbel is de Tau het teken dat aangebracht werd op het voorhoofd van godvrezende mensen. Franciscus zegende en ondertekende zijn brieven met het Tau-teken.

Kerkje van San Damiano (Assisi)

is niet bewaard gebleven. Omdat de melodie uit twee regels bestond, werd het zonnelied waarschijnlijk gezongen als een gregoriaanse psalm.

De oogziekte

In 1225 werd Franciscus in de kluizenarij Fonte Colombo behandeld aan zijn oogziekte. De arts brandde met een witgloeiend ijzer zijn slapen uit om de druk op de ogen te verminderen. Zijn medebroeders konden het niet aanzien en liepen weg. Toen zij weer terug waren begon Franciscus te lachen en zei: 'Kleinzielige kerels, waarom zijn jullie op de loop gegaan? Ik heb de hitte

van het vuur helemaal niet gevoeld.' Toen keerde hij zich tot de dokter: 'Als het vlees niet gaar genoeg is, begin dan maar opnieuw!'

Op weg naar het einde

In 1226 ging de gezondheid van de pas 44-jarige Franciscus sterk achteruit. Hij verbleef voornamelijk in Portiuncula, maar werd naar Assisi gebracht toen duidelijk werd dat hij niet lang meer te leven had. De stad was bang dat Franciscus "in den vreemde" zou sterven en wilde deze toekomstige relikwie graag behouden. In september voelde Franciscus dat zijn einde nabij was en vroeg om weer naar

Portiuncula gebracht te worden. Dat werd toegestaan mits hij toestemde in Assisi begraven te worden. Franciscus werd naakt op de grond gelegd en zijn lichaam met as bestrooid. Zo wilde hij sterven. Franciscus stierf op de avond van 3 oktober en werd de volgende dag begraven in Assisi.

Op 17 juli 1228, twee jaar na de dood van Franciscus, legde paus Gregorius IX de eerste steen voor de bouw van een speciaal aan Franciscus gewijde kerk, de San Francesco. In 1230 werd het stoffelijke overschot van Franciscus naar de San Francesco overgebracht en in een in de rotsen uitgehouwen graf gelegd. Toen de inwoners van Perugia in 1442 dreigden het lichaam van Franciscus te stelen, werd de gang naar het graf volgestort met puin. Na verloop van tijd wist niemand meer waar het graf nu precies lag. Pas in 1818 werd het graf teruggevonden! Nadat de crypte uitgegraven was, werd Franciscus in een nieuw graf herbegraven. De San Francesco is de plaats die het meest herinneringen oproept aan Franciscus van Assisi. De kerk bestaat uit de chiesa inferiore (onderkerk) en de chiesa superiore (bovenkerk). De stenen kist met de stoffelijke resten van Franciscus bevindt zich boven het altaar in de crypte. In nissen rond het graf zijn de stoffelijke resten bijgezet van zijn broeders Rufinus, Angelus, Masseus en Leo. Bij de ingang van de crypte staat een kistje met de stoffelijke resten van "broeder" Jacoba, een vrouw met wie Franciscus sterke geestverwantschap voelde. Franciscus was huiverig voor omgang met vrouwen, maar in Jacoba weigerde hij een vrouw te zien. Hij noemde haar daarom "broeder" Jacoba.

TEKST EN FOTO'S: LUC GREGOIR EN GEA VAN VEEN

In het spoor van Olaf, de heilige

Gesprek met Gea van Veen, auteur fietsreisgidsen in Scandinavië

Op mijn tocht over het Sint Olavspad krijg ik onderdak in het houtbewerkingsatelier Auskin Kreatif Senter, dat tevens dienst doet als pelgrimsherberg. Ik ben er de enige gast, dat denk ik althans, tot ik de keukenruimte binnenkom en een dame bemerk die gefocust op haar laptop zit te tokkelen. Het blijkt de achtenveertigjarige Nederlandse Gea van Veen te zijn. Zij is bezig haar bevindingen van de afgelopen dag neer te

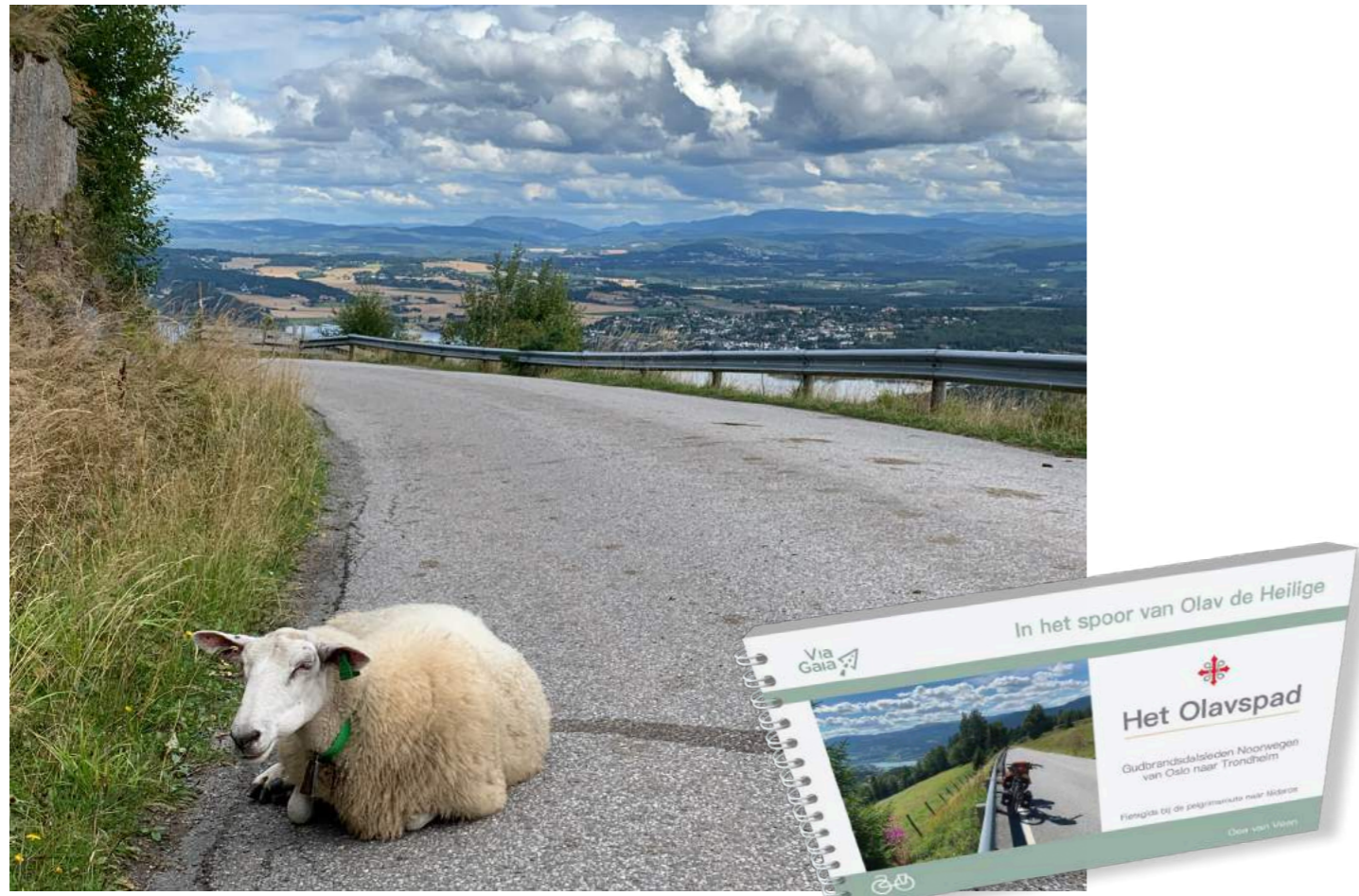
schrijven voor wat een fietsgids moet worden van het Sint-Olavspad, een pelgrimsroute van het Zweedse Selånger naar Trondheim in Noorwegen. Ze fietst een etappe en bekijkt de knelpunten op de uitgezette weg, zodat ze die kan bespreken met de Noorse verantwoordelijke voor dit traject in Stiklestad. Maar Gea blijkt nog heel wat meer in haar mars te hebben, dus maken we een afspraak als we beiden van onze reis thuis gekomen zijn.

We zijn beiden aanwezig op de fiets- en wandelbeurzen van Gent en Utrecht, een uitgelezen gelegenheid om het gesprek voort te zetten. Maar de belangstelling van bezoekers voor informatie over de Olavspaden, zowel voor fietsers als wandelaars, blijkt overdonderend te zijn zodat er stoelen te kort zijn in de lezingauditoria en we onze toevlucht moeten nemen tot een videogesprek.

De aanloop

Het fietsen moet ergens op een driewieler rond de keukentafel zijn begonnen. Gea herinnert zich dat er nog beeldmateriaal van bestaat maar kan zich niet herinneren waar dat zich bevindt. Het begint echter serieus te worden als in 2007 een vriendin het voor de vakantieplannen

Trondheim in Noorwegen was in de middeleeuwen net zo'n belangrijke pelgrimsbestemming als Santiago, Rome en Jeruzalem. De pelgrims liepen naar het graf van de heilige Olav in Nidaros, de oude naam van Trondheim. Sinds een aantal jaren zijn er diverse routes opnieuw toegankelijk gemaakt voor de moderne (wandele) pelgrim. Twee van deze routes, het Sint Olavspad van Selånger (Zweden) naar Trondheim (Noorwegen) en Het Olavspad van Oslo naar Trondheim, zijn aangepast voor fietsers. Deze Olavspaden vormen samen met een verbindingroute één grote ronde, bijna tweeduizend kilometers lange fietsroute door Noorwegen en Zweden, in het spoor van Olav de Heilige.

laat afweten en ze alleen met een stadsfiets per trein naar Denemarken vertrekt. Ze zal wel zien waar ze zal uitkomen, denkt ze. Het worden uiteindelijk zes weken, tien leuke banden en 2222 kilometer die veel meer op en neer gaan dan ze had verwacht. Denemarken zal haar nog meermaals terugzien, maar die eerste grote reis blijft altijd een speciale plaats in haar hart innemen. De fietsreizen volgen zich jaar na jaar op. Op de tocht van Berlijn naar Praag gebeurt er iets bijzonders dat zijn sporen zal nalaten. Op een camping onderweg ontmoet ze Remy die de route in omgekeerde volgorde fietst. Het contact dat aanvankelijk een bron leek van een stel nuttige fietstips blijkt de brandstof te worden voor wat enkele maanden later zal uitmonden in een huwelijk. 'We zijn dus letterlijk elkaars leven in komen fietsen', vertrouwt ze me toe. Op een eerdere reis heeft ze Japan bezocht waar ze enkele Japanse vriendinnen is gaan opzoeken; die had ze leren

kennen in de Beiaardschool te Amersfoort. Wereldfietser Remy blijkt ook geboeid te zijn door Japan en dat wordt de bestemming van een huwelijksreis in stijl: per fiets drieduizend kilometer langs de Japanse eilanden.

Rometocht

In 2016 gaan ze samen richting Rome via een route die ze à la carte uitzetten. Langs de Benjaminse Rome route steken ze in Splügen de Alpen over waarna het met de Venetië-route naar de Po-delta gaat. De Hans Reitsma route voert hen over de Apennijnen, maar daar gaat het even mis. Remy wordt ziek en er moeten enkele dagen rust ingelast worden. De verloren tijd wordt ingehaald door de kustroute langs de Tyrreense zee te volgen. Niet bepaald de meest aantrekkelijke route, maar na bijna drieduizend kilometer staan ze met hun Santos bikes te pronken op het Sint Pietersplein.

De Olavspaden

In 2019 vat Gea het plan op om een fietsroutegids van het Sint Olavspad te schrijven en uit te geven. Dit met medewerking van Ria Warmerdam die met haar gidsen Gea heeft warm gemaakt voor dit project. Ze kent Ria al geruime tijd beroepshalve als muziekbibliothecaris, een beroep dat ze met haar deelt, maar de Noorse Olavspaden blijken een bijzondere gemeenschappelijke interesse te vormen. Het Sint Olavspad is een coast to coast route door Scandinavië die van het Zweedse Selånger via Stiklestad naar Trondheim in Noorwegen loopt. Dit pad is niet te verwarren met het Olavspad van Oslo naar Trondheim, dat ook wel onder de naam "Gudbrandsdalsleden" wordt aangeduid. In Zweden is de route bewegwijzerd voor fietsers maar in het Noorse gedeelte is er zowel wat betreft bewegwijzering als de variant voor de fietser nog werk aan de winkel. De fietsvariant aanpassen kan ze met de medewerking van de Noorse Heidi Brimi, manager van Stiklestad Pilgrim Center.

In 2020 verschijnt de allesbehalve heilige corona ook op het fietspad en moeten de plannen om verder te werken aan de Sint Olavfietsroute herzien worden. In Zweden is de deur op slot, maar Noorwegen opent onverwacht zijn poorten. Om de risico's te beperken reist Gea per auto naar Noorwegen waar ze de weg van Oslo naar Trondheim kan fietsen. In Trondheim heeft ze inspirerende gesprekken met de managers van de pelgrimsroute voor Noorwegen en Zweden, Hans Morten Løvrød en Heidi Brimi. Bij hen kan ze informatie verzamelen voor de fietsgids Het Olavspad, in

het spoor van Olaf de heilige dat in 2021 verschijnt. Het is een pelgrimsfietsroute van Oslo langs Mjøsa, het grootste meer van Noorwegen, via het schitterende Gudbrandsdalen, over de betoverende hoogvlakte Dovrefjell naar Trondheim.

Rondje Scandinavië

Wanneer de fietsgids van het Olavspad in de winkelrekken ligt dwingt corona het wat kalmer aan te doen en is het voor Gea tijd om het grotere plaatje van "In het spoor van Olaf de heilige" te bekijken. In de zomer van 2021 fiets ze van Oslo naar Selånger in Zweden waar ze op het Sint Olavspad doorgaat en samen met Remy aankomt in Trondheim. Hiermee is de cirkel rond met een tweeduizend kilometer lange route door Noorwegen en Zweden. In 2022 wordt er nog een staart van vierhonderd kilometer aan de route gebreed met het uitwerken van de Kristiansroute, een prachtige route van Kristiansand,

langs de scherenkust van Zuidoost-Noordwegen naar Oslo. Hiermee heb je aansluiting in Larvik of Kristiansand op de Deense Haervejen als je uit de Lage Landen komt aangefietsd of de veerbootverbinding uit Eemshaven gebruikt.

De fietsgidsen

Een vraag die zich opdringt is de volgende: waarom loopt de route tegen de wijzers van de klok? Het meest gelopen Gudbrandsdalspad wandel je toch van Oslo naar Trondheim? Gea noemt drie redenen: 'Het gaat van minder zwaar naar zwaarder, dat geeft je de gelegenheid de conditie geleidelijk op te bouwen. Je start met een route bewegwijzerd voor fietsers en tenslotte gaat het van mooi naar nog mooier.' 'En hoe zwaar dan wel?', vraag ik haar. 'De route gaat niet heel hoog maar is toch niet licht te noemen, een kwart gaat over onverharde weg, in Zweden gaat het geleidelijk omhoog tot op zeshonderd meter maar zodra je de grens met Noorwegen bereikt is het gedurig op en neer.'

Rest nog de informatie in een bruikbare vorm voor de fietser-pelgrim te gieten. De gids Het Olavspad is al gerealiseerd, maar Gea denkt nog na over één of meerdere gidsen voor het resterende deel. Ook moeten er nog wat hoeken afgerond worden in overleg met de Noorse beheerders van de routes. Daarnaast is er de vraag om van de gids van Het Olavspad een Engelstalige versie te maken. Prioriteiten moeten gesteld worden en er wordt hard aan gewerkt. Kortom, er valt nog wat te verwachten dit jaar...

Voor wie dit jaar al wil gaan is er alvast de website <https://viagaia.nl> met algemene informatie van de routes, de blogsite <https://www.optweewielen.nl/> met de reisverhalen. Met behulp van het contactformulier op viagaia.nl kan je met Gea contact opnemen.

TEKST EN FOTO'S: TITIA MEUWESE

Op zoek naar stilte

Wat weten wij van Franciscus en zijn keuzes? Toch niet veel, want veel van wat we nu weten is herschreven of later opgeschreven. Erg opvallend is de ligging van veel kloosters hoog op een berg bij rotsspleten. Die zijn er veel in het gebied, maar daarom had hij die niet speciaal hoeven aan te wijzen als heilige plek voor hem. Hij had ook even verderop bij een uitzichtpunt kunnen bidden. Franciscus koos als meditatieplek een grot 30 meter onder het klooster, in een spleet onder een grote steen. Bij La Spica ligt de spleet waar hij bad op een rotsrichel die me sterk deed denken aan Les Eyzies in de Dordogne: ook een oud heiligdom?

De essentie van de wandeling is voor mij de stilte. Rust om je heen en in je hoofd. Gedachten die meelopen met je voeten. Niet meer dan dat. Een zaterdagmorgen begin februari langs het Zuidlaardermeer. Duizenden ganzen om me heen en verder alleen drassigheid. Dat is al genoeg. Maar een langere tocht geeft me meer rust. Tijdens mijn wandelingen naar Rome waren daar de kathedralen van bomen in de Vogezen, de Zwitserse bergen en de afgelegen ligging van de Franciscaanse kloosters.

Franciscus zocht de stilte en vestigde kloosters ver van de bewoonde wereld. La Verna is het bekendste voorbeeld. Hij mocht op een afgelegen plek, in een beukenbos dat vergeven was van rovers, een klooster stichten. Maar hij heeft ook een viertal kloosters veel dicht bij Rome gesticht. Ik heb de Franciscaanse Voettocht in twee jaar gelopen. Langs die vier kloosters liep ik in een tijd nadat een goede vriend veel te jong na een val gestorven was. Ik zocht een plek om een kaars voor hem op te steken. Nog voor Rieti kom je in het klooster van La Foresta, waar de beroemde beeldengroep van het Zonnelied staat. Het was middagpauze en we lunchten met uitzicht op het klooster. In mijn hoofd zong ik het lied van de twee monniken van Joop Fischer, omdat het er zo vrolijk en vredig aanvoelde. Het was heel mooi; vooral een fresco van een huilende Maria, die door Jezus wordt getroost. Toch was dit niet mijn plek.

Net voorbij Rieti is het klooster van Fonte Colombo. Het was zaterdagmorgen en er ging net een bruiloft beginnen. Ik keek even de kerk in. Daar was natuurlijk geen moment voor mijn kaars. Prachtig uitzicht, dat wel! Een dag lopen verder kwamen we bij het indrukwekkende klooster tegen de rots van Grecchio. Vooral beroemd door de kerststal. Mooi om te bezoeken, maar ook hier voor mij geen rust en stilte.

Voorbij Stroncone ligt het laatste Franciscaanse klooster op de route: Lo Speco di San Francesco. Intussen liepen mijn dochter en ik al een aantal dagen langs de route en we kenden de mensen die in hetzelfde ritme liepen. Alweer was het middagpauze. Er zaten vijf groepjes van een paar mensen te eten. Niemand zei iets. Zo nu en dan liepen mensen de kerk of de kloostergang in. Je kon de borden horen rammelen van de monniken die samen zaten te lunchen. Je kon omhoog lopen naar een klein kapelletje. Daar staat op een zijmuur een opschrift dat Franciscus hier heeft gelegen, heel ziek en getroost door het vioolspel van de engelen. Het uitzicht was prachtig. Ik stak een kaars aan. Deze plek maakte ons pas echt stil.

TEKST EN FOTO'S: WILLY VAN BOVEN

'De Franciscaanse Voetreis ademt stilte uit...'

'Elke grote reis begint met één enkele stap'; dat besepte ik nadat ik in de herfst van 2019 van Florence naar Assisi was gewandeld, de lokroep van mijn ziel volgend.

Het boekje "Francesco" dat Jean Dulieu schreef over het leven van Franciscus van Assisi leidde me naar de website van de Franciscaanse Voetreis, die aansloot bij mijn liefde voor wandelen, de bergen, Italië en oude cultuur.

'Respecteer je eigen ritme en tempo', was wat me in het najaar van 2020 vooral bijbleef, toen ik verderliep van Assisi naar Rome. Of: 'Rust uit wanneer je dat nodig hebt, niet wanneer jij dat nodig vindt'. Ik leerde dat ik verder kwam als ik goed naar mijn lichaam luisterde. Daardoor had ik meer plezier in wat ik deed en waar ik was dan wanneer ik op wilskracht doorzette.

De hele voetreis ademt stilte uit, alleen-zijn ook, ruimte, natuur, weg uit de hectiek, wat dagelijks vraagt om een goede voorbereiding: kan ik

onderweg lunchen of moet ik al het eten en drinken meedragen? Laat vooral ergens een lekkere panino beleggen voor onderweg. En regel je overnachting, er is soms weinig keus. Weet waar je bent – gebruik GPS! - je gaat soms door eenzaam gebied.

Neem de tijd om te landen in Florence en Assisi en om ergens een nacht langer te blijven om op krachten te komen of te genieten van de Italiaanse cultuur.

Ik herinner me het mysterieuze met mos begroeide foresta sacra rondom La Verna en het Eremo delle Carceri, de kloosters, het licht van Assisi, de bergen tussen Spoleto en Ferentillo, stadjes als Gubbio en Spello, het oude tabak-ruïnedorp vlak voor Sansepolcro, de olijvenpluk bij Laura en Massimo in Colvecchio.

Maar bovenal herinner ik me de mensen die ik onderweg ontmoette en met wie ik brood, pasta, wijn, liefde, vreugde en vriendschap deelde.

TEKST EN FOTO'S: FENNA VESTERS

Het Clarapad: op weg naar een lichter bestaan

PELGRIMEREN IN EIGEN LAND

Deze twaalfde aflevering in de serie *Pelgrimeren in Eigen Land* is dit keer geschreven door onze nieuwe redactielid Fenna Vesters. Zij beschrijft traject nr. XV van het Clarapad: 12 km van Barneveld naar Renswoude.

Vandaag loop ik een deel van het Clarapad, een langeafstandsroute ter ere van het 300-jarig bestaan van het klooster Sint-Josephsberg in Megen, tevens het eindpunt van deze route. Hier wonen de clarissen, de volgelingen van Clara die op haar beurt de eerste volgeling van Franciscus was. Het is bijna midden maart, twee weken geleden leek het net lente met de krokussen en klokjes die al waren ontsproten in de berm en de zon die al enige warmte uitstraalde. Ik heb mijn nieuwe wandelkleding aan, allemaal lichtgewicht, vochtregulerend, supersterk en bovenal peperduur.

Nogal een andere insteek dan Clara, die op haar 18e van huis wegging en een uiterst sober leven ging leiden, toegewijd aan God. Ze vond bevrijding in het loslaten van het materiële en was altijd bezig met de mensen om haar heen en hoe het met hen gesteld was. Ook in Clara's leven was alles druk en moest alles snel, efficiënt en effectief. Dat klinkt misschien stressvol, maar Clara straalde een rustgevend licht uit en waar ze ging verspreidde ze haar enthousiasme voor wie het maar wilde ontvangen. Het Clarapad kan dan ook gezien worden als een reactie op de zeer dynamische en drukke huidige

samenleving. Rust vinden in de natuur om even te ontsnappen aan de eeuwige to do lijstjes; daar voelde ik wel wat voor. Net als bij mij nam de stress in Clara's leven soms toe en net zoals Clara probeer ik terug te gaan naar het begin, de basis. Voor mij is dat wandelen, van A naar B moeten lopen, tussendoor eten en drinken en verder niets. Het idee om met zo weinig mogelijk spullen op pad te gaan maakt dat ik me lichter voel; hopelijk ga ik straks net als Clara lichtvoetig en lichtgewicht door het leven.

Sneeuw en zon

Mijn wandeling is slechts een klein onderdeel van de route, die in 345 kilometer van Groningen naar Megen slingert door het midden van Nederland. Onderweg kom je kloosters en kerken tegen, plekken waar je kan mediteren en bidden. Ik begin in Barneveld, zo'n 200 meter naast het treinstation. Een goede verbinding dus, maar dat betekent ook dat je nog een tijdje in de bebouwde wereld loopt. De dag ervoor had het tot ieders verbazing

flink gesneeuwd. Met de ijzige wind en grijze luchten voelde het bijna als een sneeuwstorm. Gelukkig is het inmiddels gestopt en kan ik mijn wandeling beginnen met een stralend zonnetje en overwegend blauwe lucht. Het centrum van Barneveld maakt al snel plaats voor nieuwe buitenwijken met veel groen en spelende kinderen en daarna grijze industrieterreinen. Ook al is het niet de meest interessante omgeving, het wandelen helpt toch om mijn altijd malende brein tot rust te krijgen. Het monotone stappen zetten heeft een meditatieve werking en als ik het drukke Barneveld achter me heb gelaten is mijn hoofd leeg om te genieten van de omgeving.

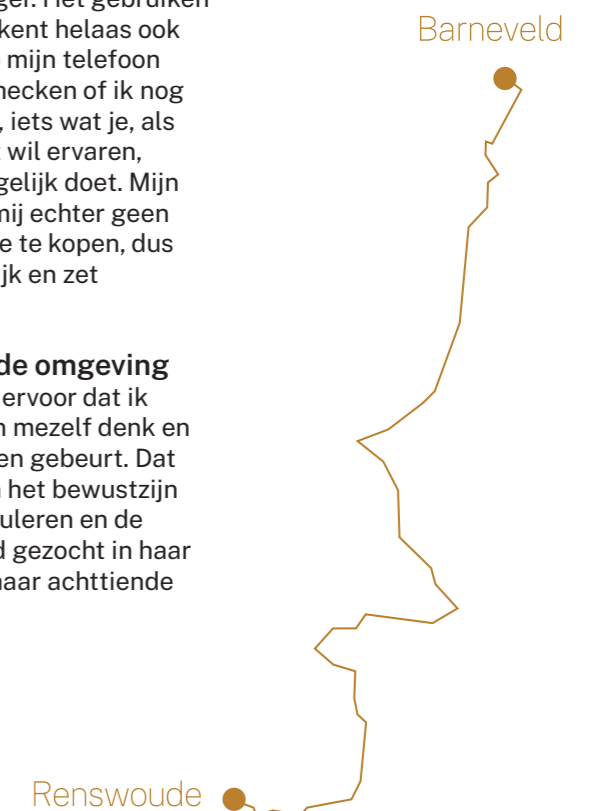
Liefst geen telefoontje

Mijn landschap maakt dezelfde overgang als in de geschiedenis maar dan omgekeerd: ik loop van de industrie naar het boerenlandschap. De route heb ik op mijn telefoon gezet via de app "Storytrails". Op deze app zijn wandelingen uit heel Nederland gratis te downloaden inclusief introductie-verhaaltje en tussendoor

een filmpje van een bijzonder gebouw of persoon van vroeger. Het gebruiken van Storytrails betekent helaas ook dat ik regelmatig op mijn telefoon moet kijken om te checken of ik nog de goede route loop, iets wat je, als je het Clarapad echt wil ervaren, het liefst zo min mogelijk doet. Mijn krappe budget gaf mij echter geen ruimte om het boekje te kopen, dus ik kijk zo min mogelijk en zet meldingen uit.

In harmonie met de omgeving

Het wandelen zorgt ervoor dat ik even wat minder aan mezelf denk en zie wat er om me heen gebeurt. Dat doet me denken aan het bewustzijn dat Clara wilde stimuleren en de eigenschap die werd gezocht in haar volgelingen. Vanaf haar achttiende

verzamelde zij vrouwen om zich heen, gevoed door Clara's innerlijke goedheid voor de medemens en jegens God. 26 jaar later was dit uitgegroeid tot een groep van 50 sterke vrouwen, niet bang om in te gaan tegen de kerkelijke gang van zaken. Ze leefden in het klooster, in harmonie met elkaar en de mensen om hen heen, die vaak voor raad naar de Clarissen kwamen. Als groep trachtten de Clarissen de leer van Franciscus voort te zetten en te verspreiden en dat is ze gelukt, met als bewijs onder andere het Clarapad.

Diversiteit verbeteren?

Ik probeer het pad te lopen met de blik van Clara, bewust. Ik zie hoe de zonnestralen patronen maken op de grond, de takken dansend in de wind terwijl de diepgewortelde stammen een stevige basis vormen. Maar ik zie ook hoe er bijna elke vijf minuten minstens één auto langs me scheurt, daarbij niet denkend aan wild dat oversteekt of de vieze zwarte rook die achterblijft en vervuilend is voor de natuur. Zover het oog reikt zie ik weilanden en boerderijen, met af en toe een bommenrij die misschien onderdeel is van een groter plan om de diversiteit in boerenlandschap te verbeteren. Het is en blijft een homogeen landschap, veel meer dan een paar konijnen verderop in het veld is er niet wat wilde dieren betreft. Er zijn veel boerderijen met grote tuinen waar zo nu en dan een geit loopt, met daarachter een weiland met kort gras dat geduldig wacht op de lente en daarmee nieuw leven.

Fluiten de vogels hier harder?

Ruim twee uur duurt het voordat ik het industrieterrein en de weilanden achter me kan laten. Ik verwissel verharde wegen door een zandpad dat naar fort Daatselaar leidt, op de grens van Utrecht en Gelderland. Het is een groot verschil met het wandelen op de autowegen. Het lijkt alsof de vogels harder fluiten en de zon harder schijnt nu ik in een meer natuurlijke omgeving kom. In de kom van Fort Daatselaar eet ik mijn koude focaccia als lunch, terwijl mijn vingers al snel verkleumen door de koude wind. Fort Daatselaar is onderdeel van de Grebbelinie, die

vanaf de 18e eeuw werd aangelegd in het laagste deel van de Gelderse Vallei om dit gebied beter te kunnen verdedigen tegen buitenlandse legers. Het fort is één van de best bewaarde onderdelen van de linie en door recente herstelwerkzaamheden teruggebracht in de oorspronkelijke staat. Het voelt gek om rustig mijn brood te eten op een plek die ooit het toneel was van geweld.

Kasteel Renswoude

De laatste kilometers van traject XV gaan over een smalle dijk, aan de zijkanten dicht beplant met bomen

en struiken. De zon schijnt nog fel en af en toe veroorloof ik mezelf mijn ogen even te sluiten, hopen dat ik niet over een wortel struikel of omver gereden word door een mountainbiker. En dan is daar opeens kasteel Renswoude, het eindpunt van de wandeling. Ik heb nog een halfuur tot de bus komt, dus ik maak nog een rondje om het kasteel. Ook al was de wandeling niet heel lang, ik voel me rustiger dan toen ik begon. Het Clarapad heeft me mentaal lichter gemaakt. Nu proberen dat gevoel vast te houden als ik thuis kom....

TEKST EN FOTO'S: GUUS WESSELINK

'Oude tradities opnieuw ontdekken en doorontwikkelen, dat doen we hier'

Adri Brooijmans, hoeder van Pelgrimsherberg Kafarnaüm in Vessem draagt het stokje over

Met veel genoegens rijd ik op een mooie dag in februari door de stille Kempische landerijen naar het dorpje Vessem voor mijn gesprek met Adri Brooijmans, "algemeen coördinator" van pelgrimsherberg Kafarnaüm, de enige pelgrimshub met die signatuur in Nederland.

De herberg tegenover de Lambertuskerk ligt er schitterend onderhouden bij. Zoals gebruikelijk in Brabant loop ik achterom en betreed ik -zoals ik als pelgrim onderweg al vaker heb gedaan -de sfeervolle herberg, een ware oase voor de vele voet-en fietsreizigers op menig pelgrimspad.

Ik word warm welkom geheten door de vrijwilliger die mij als pelgrimsherbergier-van-dienst naar het kantoortje voert van broeder Adri, die daar noest achter zijn pc algemeen zit te coördineren. Na de sobere lunch, samen met andere aanwezigen in de herberg, bestaande uit een kopje soep-naar-keuze en een paar bruine Brabantse boterhammekes gaan we in gesprek.

Woelige wereld

Adri is in Zeeuws-Vlaanderen geboren als zesde telg in een gezin met dertien kinderen. 'Ik groeide dus

op als middelste van het hele spul en pikte zowel beneden als boven mij wat mee van alles wat er rondom mij gebeurde. Ik heb na de kostschool en het juvenaat bij de Broeders van Huijbergen sociale academie gedaan. Mijn studierichting was agogiek en initiatische-gestaltpsychologie, onder meer gebaseerd op zen-meditatie. Ik ben daarna teruggekeerd naar de Broeders van Huijbergen en ben daar gebleven. Ik ben altijd blijven zoeken naar vormen die pasten in de veranderende tijd waarin we leefden. Dat geldt tot de dag van vandaag. Het is steeds als een soort

gezin en tegelijkertijd broederschap. Gezamenlijk "leven we het leven naar voren en herkennen het door terug te kijken". Met pelgrimeren doe je dat ook.'

Zwerfreligieus

Voordat Adri zich bezighield met mensen die in een onrustige fase verkeerden, ging hij op zijn eentje door Frankrijk trekken. Als "zwerfreligieus" zoals dat wel genoemd werd. 'Ik ging gewoon op de bonnefooi, van stadje naar stadje, bezocht kunstenaars en woongroepen die leefden aan de rand van de samenleving.

Vessem onder het motto “Onderweg met vele anderen.” Broeder Fons was jarenlang een begrip in Vessem. Hij was degene, die de overgang van broederhuis (sinds 1978) naar huis-voor-alleen-pelgrims in de eerste jaren van 2000 vorm gaf. Op die manier startte er een leefgroep van broeders die

woonden op Kafarnaüm. En van daaruit ontstond de Jacobushoeve. Dat is nog steeds een plek niet ver van de pelgrimsherberg, waar mensen koffie en thee konden drinken en elkaar konden ontmoeten. Bovendien kreeg hier tweedehandsmateriaal een tweede leven; weggooiën was er niet meer bij. ‘Nu noemen we dat kringloopwinkels. Wij waren de eerste generatie die zo buiten de kloostermuren woonden en werkten.’

Bed, bad, brood

In Oudenbosch stichtte hij een basale woongemeenschap. Hij vertelt: ‘We boden volwassenen en jongeren een bed, maar ze moesten zelf hun ‘bad en brood’ betalen van hun uitkering en hun eventuele werkzaamheden. Alledaagse zaken tellen: samen boodschappen doen, maaltijden bereiden, koffiedrinken, afwassen en met elkaar spreken en spelen. Het was een huis zonder drempels, een Open Huis. Iedereen was altijd welkom. We deelden en ontmoetten het leven. Ik was toen 29 jaar.’

In dat werk was het voor mij belangrijk om vaak te wandelen als nadenk-setting en de stilte in de natuur te gebruiken als inspiratiebron voor mijzelf. Maar zulk soort wandelingen ondernam ik ook met de mensen met wie we optrokken. Buiten zijn in de natuur geeft lucht en zorgt voor verbinding. Dat gaat verder dan elk gesloten kleine persoonlijk wereldje. Eenvoudig simpel samen leven verdiept. In diezelfde periode deed Broeder Fons van der Laan datzelfde in

Wandelend naar Assisi

Elke keer als Adri voelde dat hij weg moest gaan bij een project om het de ruimte te geven ging hij. Hij noemt dat “thematisch zwerven”. Eenmaal ondernam hij zo’n “onthechtingstocht” naar Assisi. ‘Ik wilde terug’, zo vertelt hij, ‘naar mijn wortels in Franciscaanse geest en daarmee vanzelfsprekend naar alledaags eenvoudig leven. Dat is inherent aan elkaar. Op mijn grote tocht door Nederland, België en Luxemburg plakte ik de sticker “ontdekken”. Dat was toen alles gladjes en perfect liep. Automatische is niet goed voor de levensenergie.

Ik was me niet bewust dat een pelgrimstocht eigenlijk ook een “onthechtingstocht” is. Ik deed het gewoon.’

De oorsprong der dingen

Al deze ervaringen zaten in zijn rugzakje toen broeder Fons in 2012 afscheid nam van Kafarnaüm en vertrok naar een eigen woning in Vessem, later naar Eindhoven. Adri nam het stokje van hem over. ‘Ik vind het belangrijk in het leven om voort te bouwen op de historie, op de oorsprong van de dingen. Vanaf z’n geboorte – waarschijnlijk nog eerder – heeft elk mens geschiedenis. Mensen vergeten dat zo vaak of vinden het niet belangrijk. Daardoor gaan ontwikkelingen “zweven”, los van de vloer en raken onthecht. Hier in Kafarnaüm wil ik dat voorkomen en ben dan ook blij dat broeder Fons nog eenmaal per week even zijn hoofd om de hoek steekt. Met het overdragen van mijn rol als algemeen coördinator ontstaat er opnieuw een volgende levensruimte. En op die manier krijgt dit project als pelgrimsherberg kansen voor nieuwe ontwikkelingen. De komende

jaren zal ik zijdelings op onderdelen nog wel een stukje kunnen bijdragen. Althans, dat verwacht ik. De pelgrimsherberg blijft zich, verbonden met mensen-van-de-weg, doorontwikkelen. Aarding van het geheel met het verleden is zinvol als het eigentijdse vormen blijft aannemen: oude tradities opnieuw ontdekken in de geest van de tijd waarin wij leven. Dat gebeurt op de pelgrimsherberg volop en steeds weer. Boeiend en bijzonder. De herberg is naar mijn mening nu klaar en heeft zich voldoende ontwikkeld om een volgende fase/generatie in te gaan met een nieuwe geest. Geen gestolde geest. Ik maak dus graag ruimte voor nieuw leven. “Doorgroeien” is het woord. Ja, dat zou het thema kunnen zijn voor een nieuwe wandeling.’

Focusplaatsen

De organisatie in de pelgrimsherberg heeft zich uitgekristalliseerd en er zijn focusplaatsen volop. Mensen komen en worden gezien, hier mag je onderweg zijn, hier wordt ontmoet zoals de uitnodiging luidde: “Kom maar lunchen”. Om het samenleven hier te proeven, dat was de bedoeling. Ik heb in de gaten gekregen dat alles wat Adri zegt of doet een doordachte en doorvoelde achtergrond heeft. Dat geeft mij in de paar interviewuurtjes die ik hier ben, vertrouwen en rust. De focusplaatsen zoals Adri ze noemt zijn inmiddels bij de meeste pelgrims bekend. Het zijn de belevingstuin met zijn verschillende concentratieplekken. Het is het labyrint dat in de tuin een centrale plek heeft gekregen voor de Brabantse pelgrimstocht “Ons Kloosterpad”. Het labyrint symboliseert de kern en betekenis van het leven. Adri: ‘Je ontvangt veel als je naar de kern loopt, wat je op de terugweg weer kunt geven en uitdelen.’

Oh, er is zoveel!

In de tuin vind je ook de pelgrimskamer met zijn schitterende wandschildering van een landschap-van-de-pelgrim als een soort tweede Panorama Mesdag. Werkelijk heerlijk om daar samen te vertoeven en van gedachten te wisselen zoals we ook tijdens ons gesprek mochten

ervaren. Het is de kapel hier. Het is de Jacobshoeve met het Stiltecentrum en het Cruz de Ferro zoals op de Camino naar Santiago, met steentjes en al. ‘Oh, er is zoveel!’, om met Toon Hermans te zingen. Ook niet te vergeten zijn de “Op-weg-zendingen” van pelgrims die aan hun Grote Tocht beginnen. Dat kan in het stiltecentrum of vanuit de tuin of vanaf welk punt dan ook. Broeder Adri helpt ze allemaal graag op weg, met of zonder thema. Garanties zijn er niet als je een pelgrimspad aflegt. Onderga het maar. Het levert zoveel onverwachts op. Adri verneukt zich inmiddels zachtjes op het spel dat nu op de wagen is gezet: een opvolger voor hem vinden. Hijzelf loopt al op z’n tenen naar de uitgang, bezig om los te laten, om ruimte te bieden aan een nieuwe geest in de fles, die groeizaam zal werken voor de organisatie. En in de nabije toekomst, als hij weg is, zal hij af en toe, heel snaaks, zijn hoofd even om de deurpost de kamer in gluren. Hij zal zien dat het goed gaat in Vessem!

Pelgrimsherberg Kafarnaüm in Vessem ligt op een kruispunt van diverse langeafstandspaden: de Pelgrimsroute naar Rome en naar Santiago, de Via Monastica, Ons Kloosterpad en het Peerkepad. De activiteiten in de herberg worden gerund door ruim 150 vrijwilligers. Ontstaan vanuit het Genootschap van St. Jakob is de doelstelling de laatste jaren verbreed. Nu wordt nadrukkelijk ook gekeken naar hen die naar Rome of andere bestemmingen willen pelgrimeren, hetzij lopend, hetzij fietsend. De herberg biedt onder meer een overnachtingsplek voor doortrekkende pelgrims, een plek voor hen die willen gaan pelgrimeren en voor teruggekeerde pelgrims en een ontmoetingsplaats voor mensen die even stil willen staan bij de pelgrimstocht op hun levenspad. Er worden veel activiteiten georganiseerd die voor leden van onze vereniging interessant kunnen zijn. Niet alleen voor wandelaars, maar ook voor fietsers heeft de herberg een aanbod: voorbereidingsweekenden pelgrimeren naar Rome, thuisomweekenden, mini-pelgrimages, stiltedagen, op-weg-zending van pelgrims, wandelactiviteiten, Franciscusdag enz. Zie ook www.pelgrimsherberg.nl

TEKST EN FOTO: LUDO VEUCHELEN

'De kloosters en kluizenarijen waren de ankerpunten op mijn tocht'

Onze levenservaring van de pelgrimsroute van Franciscus in Italië (en in het bijzonder in de Valle Umbra, waar het allemaal ooit begon) zal voor altijd verbonden blijven aan de naam van Kees Roodenburg.

Vanaf de eerste gids die werd aangekondigd eind jaren 1990 in een blad van de Grote Routepad en tot de laatste schitterende bewerking door Pieter Quelle en Ruud Verkerke werd ik gebiologeerd door het verhaal van Franciscus. Niet alleen als poverello ("de arme") zocht hij in de natuur van de Apennijnen zijn weg naar contemplatie in een grot of kapel, maar ook bezocht hij in de vroege middeleeuwen de Paus in Rome. Daar zocht hij erkenning voor zijn leer van armoede met zijn Franciscaanse broeders. De drie knopen in het touw waarmee de Franciscanen zich omgorden staan symbool voor de drie geloften: armoede, gehoorzaamheid en ongetrouwde leven.

De route van Roodenburg ondernemen is dus voor mij een echte pelgrimstocht en geen modieuze of toeristische onderneming. Zonder de bezieling van Franciscus kan men vele andere routes wandelen in Italië. Dus is mijn advies om heel wat

voorbereiding te ondernemen, zowel met de Italiaanse taal (Pace e Bene, Vrede en alle Goeds) als met het verhaal van Franciscus. Een schrijver die in zijn voetsporen ging als verdediger van moeder natuur is Herman Hesse. Zijn boek over Franciscus is een absolute aanrader!

Vanuit de beschreven bezieling is het ook vanzelfsprekend dat de kloosters en "eremo's" (kluizenarijen) van Franciscus de ankerpunten zijn op de tocht. Absolute hoogtepunten voor mij waren La Verna (waar Franciscus de stigmata ontving), Assisi en Spoleto/Monteluco. Het meest spirituele deel is natuurlijk de beklimming van de Monte Subasio tussen Assisi en Spello, langs de Eremo dei Carceri. Naar Assisi terugkijken vanaf het grote kruis aan de top is een ervaring die je je leven lang meedraagt. Laat ons dan ook een beetje aan luxe bij de verblijven vermijden, want dat heerlijke gevoel van bevrijd te worden van de materiële en consumerende wereld is daar wel ver te zoeken....

Gigi Bettin in het midden met de reisgids

TEKST: ARNOUD BOERWINKEL, FOTO: HELGA VERKERKE

'Franciscus is nog steeds een grote inspiratiebron, of je nou gelovig bent of niet'

'Sint Franciscus staat niet, zoals veel andere heiligen, bekend om de grote wonderen die hij heeft verricht. Hij heeft zijn grote status en populariteit vooral te danken aan zijn liefde voor de levende natuur, zijn onvoorwaardelijke betrokkenheid bij de armen en verdrukten en aan zijn voorliefde voor de vreedzame dialoog.'

Dat zegt Gigi Bettin, werkzaam bij "Sviluppumbria", een regionaal bureau dat het toerisme en de economische groei van Umbrië ondersteunt. Hij is als jurist en gepassioneerd wandelaar al bijna tien jaar betrokken bij de

promotie en bescherming van de Via di Francesco. Daarbij is hij steeds op zoek naar nieuwe manieren om toerisme te verzoenen met duurzaamheid en gemeenschapsontwikkeling. Met een vader uit de Veneto (Noord-Italië) en een moeder uit Puglia (Zuid-Italië) vond hij zijn draai in Umbrië, het midden van de laars.

Wat is jouw band met Franciscus?

'Ik ben niet gelovig, maar ik herken veel van mijn eigen ontwikkeling in die van Franciscus. Net als hij stond ook ik rond mijn dertigste op een kruispunt in mijn leven: maak ik mijn eigen keuzes of laat ik die bepalen door wat van mij verwacht wordt? En ik ben ervan overtuigd dat ik

de goede afslag heb genomen. Ik werk samen met een grote groep gepassioneerde vrijwilligers, die allemaal diep ontroerd zijn door de schoonheid van de natuur, een sterke onderlinge band koesteren en veel belang hechten aan de ontwikkeling van onze regio. Daarom vinden we het ook belangrijk om die plaatsen met elkaar te verbinden die ook Franciscus in zijn korte leven moet hebben gepasseerd. Door de promotie, het onderhoud en de ontwikkeling van deze wandel- en fietsroutes proberen we – waar mogelijk – zijn voorbeeld van eenvoud en soberheid te volgen.'

Wat is voor jou het belang van de Franciscaanse route?

'Allereerst natuurlijk de schoonheid

van het landschap. Daarnaast loopt de route ook langs een groot aantal kluizenarijnen ("eremi") waar Franciscus korte of langere tijd in complete afzondering heeft doorgebracht en waarvan vele nog steeds te bezoeken zijn. De meeste liggen op ver afgelegen plekken, hoog in de bergen of diep onder de grond. Maar ook kom je langs een aantal van de talloze Franciscaanse kloosters ("conventi"). Die zijn echter bijna allemaal na zijn dood ontstaan.

Waarom zouden pelgrims juist nu de route moeten lopen of fietsen?

'Juist deze jaren zijn van belang omdat we belangrijke momenten uit het leven van Franciscus gedenken. Dit jaar is het achthonderd jaar geleden dat hij de eerste kerststal bouwde in een grot nabij Greccio; een fenomeen dat in Italië nog steeds zeer populair is en zich sindsdien over de hele wereld heeft verspreid. Deze realistische uitbeelding van het kerstverhaal heeft Franciscus' pleidooi voor soberheid en eenvoud enorme kracht bijgezet. Volgend jaar herdenken we het moment dat hij achthonderd jaar geleden de stigmata ontving: de littekens van de gekruisigde Christus op zijn handen, voeten en in z'n zij, waarmee zijn vereenzelviging met Christus volledig was. In de lente van 1225 schreef Franciscus het Zonnelied, ofwel het Loflied der Schepselen. En in 2026 gedenken we zijn sterfdag.'

Voor wandelaars én fietsers Gianluigi Bettin publiceerde – samen met twee andere auteurs - "La Via di Francesco" (2017), een gids van de routes om Assisi te bereiken vanuit La Verna en vanuit Rome, zowel te voet als met de fiets. Fietsers kunnen in zes etappes (van 25 tot 55 km) van La Verna naar Assisi fietsen; maar ook in acht etappes (van 21 tot 45 km) vanuit Rome in Assisi aankomen. Zie voor alle mogelijkheden www.viadifrancesco.it

En welke route moeten de pelgrims deze jaren volgen?

'Wij proberen met duidelijke signalering eenheid te brengen in de grote diversiteit aan routes. Wie voor zero asfalt kiest, zit goed met de Franciscaanse Voetreis van Roodenburg. Maar je kunt ook heel goed met de fiets Assisi

bereiken. Weliswaar ontcom je niet aan wat asfalt, maar je volgt ook veel kilometers over "strade bianche", ongeasfalteerde rustige landweggetjes. Ook dan kun je mateloos genieten van de schoonheid van de natuur en het landschap; en zo de geest van Franciscus ervaren!'

TEKST: ARNOUD BOERWINKEL

Het verdwenen paspoort

Afgelopen zomer was ik er eindelijk klaar voor. Tien jaar na mijn grote solotocht over de Via Francigena ging ik nu via een andere route de Heilige Stad stapsgewijs benaderen: de Franciscaanse Voetreis. Met wandelmaat Henk loop ik op een vroege ochtend eind augustus door de verstilde straten van Florence. Aan het eind van de eerste wandeldag komen we aan bij die vriendelijke Albergo *I Villini* in Pontassieve. Daar ontdek ik tot mijn grote schrik dat ik mijn paspoort niet bij me heb. Terwijl ik toch zo zeker wist dat ik hem had klaar gelegd. Ik zie hem nog liggen op die plek in het voorkamertje naast de rugzak. Terugdenkend aan de wandeldag kan ik maar één plek bedenken waar het kostbare document - onwaarschijnlijk, maar niet uit te sluiten - tijdens de lunch uit mijn rugzak moet zijn gegleden. Pas twee dagen later kan ik met behulp van alweer een buitengewoon vriendelijke gastvrouw - dit keer van de B&B La Guardia in Stia - bij het plaatselijke politiebureau aangifte doen van verlies van mijn dierbare pas. Gelukkig had ik er nog wel een fotokopie van gemaakt... De dagen daarna pleeg ik wanhopige telefoontjes naar het regionale politiebureau en stuur ik een bezorgd mailtje naar het Nederlandse consulaat in Florence. Nergens is het paspoort van een Nederlandse sufkop als gevonden voorwerp bezorgd. Intussen geniet ik weliswaar met volle teugen van de heerlijke maar zware wandeling door de Apennijnen, maar de gedachte aan dat verrekte paspoort blijft door mijn hoofd spoken. Weken na aankomst terug in Amsterdam - alweer het hoofd druk met andere zaken - open ik mijn kopieerapparaat om een krantenartikel te scannen en wat ligt mij daar aan te staren, degelijk verstopt onder de klep van de machine, daar neergelegd voor het maken van die belangrijke fotokopie...

Onze vormgeefsters...

Op 25 februari is onze vaste vormgeefster Laura van Roemburg bevallen van een gezonde zoon, Jaap. Haar zwangerschapsverlof dwong ons op zoek te gaan naar tijdelijke vervanging. Die hebben we gevonden in de persoon van Tessa van den Bosch. Zij wilde deze klus heel graag doen, want Tessa is ook pelgrim. Zij vertrok 29 maart naar Portugal om vandaaruit een pelgrimstocht per fiets te maken naar Santiago de Compostella. Desondanks is zij in staat gebleken tijdens haar reis de vormgeving van onze OMNES succesvol te realiseren. Zij nam haar laptop mee en bivakkeerde een week op een plek onderweg met een goede wifi-verbinding. Zo kon ze in nauw contact staan met de hoofdredacteur en haar werk verzenden naar de drukker.

Zij schrijft:

'Twee jaar geleden had ik een maand vakantie en besloot ik van München naar Rome te fietsen. Bij aankomst in Rome wist ik één ding zeker: ik was nog niet klaar om naar huis te gaan. Helaas moest ik terugkeren, want er moest weer gewerkt worden. Vanaf dat moment begon het idee te spoken om voor mezelf te beginnen, langer weg te gaan en mijn werk mee te nemen. Na een jaar twijfelen nam ik ontslag en besteedde ik een half jaar aan het opzetten van mijn eigen bedrijf. Nu is het eindelijk zo ver en sta ik op het punt mijn droomreis te maken - eerst naar Santiago, en daarna zien we wel. En mijn werk? Dat gaat mee! Het idee is simpel: als ik werk heb, blijf ik op één plek. Heb ik geen werk, dan fiets ik verder.'

Ben je verhuisd, heb je een nieuwe bankrekening of is er iets anders wat belangrijk is en je ons wilt laten weten? Geef dit door aan de administratie van Pelgrimswegen naar Rome via administratie@pelgrimswegen.nl

Colofon

De Vereniging Pelgrimswegen naar Rome is opgericht op 27 oktober 2007 te Houten. Zij wil de belangstelling voor pelgrims- en bezinningstochten naar Rome, te voet of op de fiets, vergroten en verdiepen. Zij doet dit door:

- het beschikbaar stellen van informatie
- het uitwisselen van ervaringen
- het onderhouden van contacten met organisaties met vergelijkbare doelstellingen in binnen- en buitenland
- het verbreiden van kennis over tochten naar Rome en andere soortgelijke bestemmingen.

Op onze website www.pelgrimswegen.nl staat informatie voor wandelaars en fietsers over alle aspecten van het pelgrimeren naar Rome. Tenminste vier maal per jaar ontvangen leden een digitale Nieuwsbrief en twee maal per jaar ontvangt een hooflid dit blad Omnes. In de maand november verwelkomen we leden en niet-leden op de jaarlijkse ontmoetingsdag.

Pelgrimsartikelen

Op onze website www.pelgrimswegen.nl vind je als lid de mogelijkheid diverse artikelen zoals speld, wimpel of badge te bestellen. Ook kun je daar alle informatie vinden met betrekking tot het lidmaatschap.

Bestuur van de Vereniging

Dick van Maanen - voorzitter, Vincent Oomen - penningmeester, Erica Visman en Rob de Vogel - leden.
Secretaris: vacature

Redactie Omnes, Nieuwsbrief, Sociale media en Website

Leo Baeten, Arno Boerwinkel (hoofd- en eindredactie Omnes), Theo Coolen (tekstredactie), Everdiene Geerling (Facebook, Instagram, LinkedIn en Twitter), Luc Gregoir, Titia Meuwese (Website), Hans Overgoor, Arnold Spijker, Fenna Vesters, Rob de Vogel (Nieuwsbrief en contactpersoon vanuit het Bestuur) en Guus Wesselink,

Redactieadres

Henk Oomspad 11, 1034 WS Amsterdam.
redactie@pelgrimswegen.nl

Opmaak: Tessa van den Bosch - www.tessabosch.nl

Druk: Reliëfdrukkerij Bol, Leeuwerikweg 19, 5941 AL Velden.

© Vereniging Pelgrimswegen naar Rome

Oplage: 1.450 exemplaren

Beeldverantwoording

Foto voorkant: Arno Boerwinkel

Foto achterkant: Titia Meuwese

Disclaimer:

De redactie heeft tevergeefs geprobeerd in contact te komen met de makers van enkele foto's op pagina 15-17 en van het gedicht op de achterpagina; dit met het oog op toestemming voor plaatsing. Bent u één van die makers? Neem dan svp contact op met de redactie.

bakstenen slorpen
beloftevol
de woorden op

letters maken halt
hier hangt
een groot verlangen

gestolde beelden
spreken
een zwartwitte taal

het beenmerg
van de stenen
hunkert naar

de dromen
die aan de muur
zijn blijven kleven

Delius

